PROVINCIE Noord-Holland

Monumenten Inventarisatie Project Noord-Holland

Uithoorn

Gemeentebeschrijving, augustus 1992

Uithoorn

Foto omslag:
Stationsgebouw te Uithoorn, in 1911 naar ontwerp van Bouwbureau HESM gerealiseerd. Het tegeltableau met de stationsnaam is vervaardigd door de Utrechtse fabriek Westraven.

Inhoud

Verantwoording *5*

1. **Inleiding** *7*

2. **Bodemgesteldheid** *9*
2.1 Bodem *9*
2.2 Afwatering *10*

3. **Grondgebruik** *13*
3.1 Agrarisch grondgebruik *13*
3.2 Niet-agrarisch grondgebruik *13*
3.3 Landschapsbeeld *13*

4. **Infrastructuur** *15*
4.1 Landwegen *15*
4.2 Waterwegen *16*
4.3 Spoor- en tramwegen *16*
4.4 Dijken en kaden *17*
4.5 Militaire infrastructuur *18*

5. **Nederzettingsstructuur** *19*
5.1 Algemeen *19*
5.2 Bevolking *19*
5.3 Uithoorn *20*
5.4 De Kwakel *22*
5.5 Buitengebied *23*

6. **Bebouwingskarakteristiek** *27*
6.1 Uithoorn *27*
6.2 De Kwakel *28*
6.3 Buitengebied *29*

Verantwoording inventarisatie *31*

Literatuur *33*

Herkomst afbeeldingen *35*

Afbeeldingen *37*

Register *57*

Colofon *59*

Verantwoording

Het Monumenten Inventarisatie Project (MIP) is ontwikkeld op initiatief van de Minister van Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur om geheel Nederland te inventariseren op het gebied van architectuur en stedebouw uit de periode 1850-1940. Het project wordt, in samenwerking met de Rijksdienst voor de Monumentenzorg, uitgevoerd door de provincies en de vier grote steden.

De doelstellingen van het MIP zijn:
- het verkrijgen van een landelijk overzicht van jongere bouwkunst en stedebouw uit de periode midden 19de eeuw - Tweede Wereldoorlog;
- het bevorderen van kennis en waardering voor historische stads- en dorpsgezichten en monumenten van geschiedenis en kunst uit de periode midden 19de eeuw - Tweede Wereldoorlog;
- basisgegevens aan te leveren voor wetenschappelijk onderzoek op architectuurhistorisch, bouwhistorisch, stedebouwkundig, historisch-geografisch en/of industrieel-archeologisch terrein;
- bouwstenen aandragen voor te ontwikkelen beleid van de drie bestuurslagen ten aanzien van ruimtelijke ordening, stadsontwikkeling en monumentenzorg en als basis voor planologische en stedebouwkundige afwegingen;
- selectie- en registratie-activiteiten van de drie bestuurslagen ten aanzien van objecten, ensembles, structuren en gezichten mogelijk te maken.

Voor de uitvoering van de werkzaamheden zijn de provincies in regio's onderverdeeld. Binnen deze inventarisatiegebieden wordt het werk per gemeente verricht. Hiertoe wordt de gemeentelijke indeling van 14 maart 1988 (start MIP Noord-Holland) gehanteerd. Grenswijzigingen van later datum worden bij de betreffende gemeenten vermeld.

Van elk inventarisatiegebied en van elke gemeente wordt een beschrijving gemaakt waarin geografische, sociaal-economische en stedebouwkundige ontwikkelingen binnen het betreffende gebied c.q. gemeente worden geschetst, toegespitst op de periode 1850-1940. Voorts worden waardevolle gebouwen en ruimtelijke structuren uit de betreffende periode in beeld gebracht.

De nu volgende gemeentebeschrijving richt zich op de gemeente Uithoorn. Voor geografische, sociaal-economische en cultuurhistorische ontwikkelingen in groter verband kan de MIP-regiobeschrijving Meerlanden worden geraadpleegd. De gemeentebeschrijving is tot stand gekomen op basis van vergelijking van kaartbeelden uit circa 1850, 1900 en 1940, literatuuronderzoek en inventarisatie in het veld.

De gemeentebeschrijving volgt in de eerste vijf hoofdstukken het model voor een regiobeschrijving van drs. L. Prins, Rijksdienst voor de Monumentenzorg 1988. Hieraan zijn een bebouwingskarakteristiek en een verantwoording van de inventarisatie toegevoegd.

De MIP-werkzaamheden in de gemeente Uithoorn bestaande uit een vooronderzoek, de inventarisatie, het fotograferen en beschrijven van de geselecteerde objecten en complexen en het schrijven en samenstellen van de gemeentebeschrijving, hebben plaatsgevonden in de maanden september en oktober 1991. Hiervoor waren in totaal vijf weken beschikbaar. Deze werkzaamheden zijn uitgevoerd door ir. J.A. van der Hoeve, op tijdelijke basis verbonden aan de Provincie Noord-Holland als inventarisator jongere bouwkunst.

Haarlem, augustus 1992.

I. Inleiding

De gemeente Uithoorn ligt in het zuiden van de provincie Noord-Holland. Uithoorn wordt aan de noordzijde begrensd door de gemeente Amstelveen, aan de oostzijde en zuidzijde door de gemeente De Ronde Venen (provincie Utrecht), aan de zuidzijde door de gemeente Nieuwveen (provincie Utrecht) en de gemeente Leimuiden (provincie Zuid-Holland) en aan de westzijde door de gemeente Aalsmeer.

Direct ten zuidoosten van het Haarlemmermeer lagen in de late middeleeuwen in totaal vier ambachten: Aalsmeer, Kudelstaart en De Bezworen Kerf, Kalslagen en Leimuiden. Het ambacht Kudelstaart was verdeeld in Hollands-Kudelstaart en in Stichts-Kudelstaart (ook: De Bezworen Kerf). Stichts Kudelstaart bestond uit De Bezworen Kerf, Geerland, Steenwijk en Steenwijkerveld. Thamen en Uithoorn ressorteerden oorspronkelijk onder de Stichtse heerlijkheid Mijdrecht. Omstreeks 1498 is deze heerlijkheid in vier gerechten verdeeld, waaronder Thamen en Uithoorn. Het gerecht Uithoorn lag voor het overgrote deel ten zuiden van de Drecht en omvatte ook Kleine Mijdrecht en Blokland.

Bij de Staatsregeling van 30 maart 1799 werden Uithoorn en Thamen bij het departement van de Amstel (waarin het grootste deel van de provincie Holland) gevoegd, echter in 1802 werden zij weer bij het departement van de Rijn (waarin het grootste deel van de provincie Utrecht) gevoegd. Bij wet van 13 april 1807 werden Uithoorn en Thamen weer bij het departement van de Amstel gevoegd. Tegelijk werd het Stichtse deel van het dorp Kudelstaart bij het Hollandse deel gevoegd. Bij Keizerlijk Decreet van 21 oktober 1811 werden Stichts Kudelstaart, Thamen en Uithoorn samengevoegd tot de commune (gemeente) Uithoorn, met als ingangsdatum 1 januari 1812.

De grondwet van 29 maart 1814 verplichtte tot herstel van de oude provinciegrenzen. Daarom werden bij soeverein besluit van 6 juli 1814 Uithoorn, Thamen en het Stichtse deel van Kudelstaart weer ingedeeld bij de provincie Utrecht. Blokland en Kromme Mijdrecht werden opnieuw in het gemeenteverband van Uithoorn gevoegd. Bij KB van 14 november 1815 werden Thamen en Uithoorn in twee gemeenten gescheiden en werd Stichts-Kudelstaart aan de gemeente Uithoorn toegevoegd.

Bij wet van 19 mei 1819 werd de Utrechts-Hollandse grens in de Amstel en Drecht geprojecteerd, waardoor Uithoorn en Thamen weer bij de provincie Holland kwamen. Blokland en Kromme Mijdrecht werden toen weer bij Mijdrecht gevoegd. Bij besluit van GS van 29 juni 1820 is de grens tussen Uithoorn en Aalsmeer aangepast, waarbij het dorp Kudelstaart bij de gemeente Aalsmeer is gevoegd. Toen is ook de verveende enclave van Nieuwer-Amstel (de vrije Noordvenen) verdeeld tussen Uithoorn en Aalsmeer. Bij KB van 10 februari 1823 zijn Thamen en Uithoorn samengevoegd. Bij de kadastrale vastlegging van de grenzen in 1832 zijn de grenzen van de gemeente Uithoorn aangepast op enkele punten. In 1864 is de indeling tussen Noord- en Zuid-Holland herzien, waarbij het Zuidhollandse Uithoorn bij de provincie Noord-Holland werd ingedeeld. Tevens is toen de Kalslagerpolder verdeeld tussen de gemeenten Aalsmeer en Uithoorn.

In 1964 is de grens tussen Uithoorn en Aalsmeer nogmaals gewijzigd, waarbij de grens is gelegd langs de Hoofdtocht van Zuiderlegmeerpolder en het nieuw aangelegde deel van de Legmeerdijk. Naar aanleiding van de herinrichting van de Legmeerpolders en de aanleg van de Randweg en de Noord-Zuidverbinding is in 1985 (1-1-1985) de grens tussen Aalsmeer

en Uithoorn gewijzigd, waarbij deze ter plaatse van de Randweg en de Hoofdweg kwam te liggen.

In de gemeente Uithoorn liggen de dorpen Uithoorn (zetel van het gemeentehuis) en De Kwakel. De totale oppervlakte van de gemeente is 1949 ha (waarvan 1783 ha land) en het aantal inwoners is 22.563 (per 1 januari 1990).

De gemeente Uithoorn wordt in de MIP-inventarisatie gerekend tot deelgebied VII: de Meerlanden. In dit deelgebied liggen de gemeenten Aalsmeer, Amstelveen, Diemen, Haarlemmerliede & Spaarnwoude, Haarlemmermeer, Ouder-Amstel en Uithoorn.

De gemeente is ten behoeve van de objecten-inventarisatie ingedeeld in drie deelgebieden: Uithoorn/Uithoorn, Uithoorn/De Kwakel en Uithoorn/Buitengebied.

2. Bodemgesteldheid

2.1 Bodem

In de voorlaatste ijstijd (het Saalien) schoven grote ijsmassa's vanuit het noorden over ons land. Deze ijsmassa's schoven enorme hoeveelheden Pleistoceen zand voor zich uit. Na het afsmelten van het ijs bleven in Nederland stuwwalcomplexen over, waarvan gedeelten tot aan het Bijlmermeer reikten. In de laatste ijstijd bereikte het ijs Nederland niet. Echter door de koude ontstond hier een toendraklimaat, waar slechts weinig plantengroei mogelijk was. In deze periode verwaaide zeer veel zand uit de stuwwallen en de smeltwatervlakten, dat over een groot gebied werd afgezet. Ook in West-Nederland is toen een dikke laag dekzand afgezet.

Door een aanzienlijke temperatuurstijging in het Holoceen smolt zeer veel landijs (zowel in de Noordse landen als in het midden van Europa). Daardoor breidden de zeeën en oceanen zich sterk uit en steeg het grondwaterpeil aanzienlijk. Omdat ook de rivieren veel meer water kregen te verwerken, ontstonden in West-Nederland grote moerassen en ondiepe zoetwatermeren. In deze moerassen ontwikkelde zich een zeer dunne laag veen: het basisveen. Na de doorbraak van het Nauw van Calais werden grote hoeveelheden zand ter hoogte van de huidige kust afgezet. Hierbij ontstond langs de huidige kustlijn een reeks zandbanken, die tot een complex van strandwallen uitgroeide. Achter de strandwallen ontstond zo een halfopen binnenzee, waarin een pakket zandige en kleiige lagen zijn afgezet: "oude zeeklei". Omstreeks 3000 voor Christus vormden de strandwallen een gesloten wand, waar de zee niet meer in kon doordringen. Zo ontstond in West-Nederland een afgesloten binnenzee, die onder invloed van de erin uitmondende rivieren verzoette. Dankzij de toenemende temperatuurstijging nam de begroeiing in de binnenzee sterk toe. Deze binnenzee slibde dicht tot een moeras, waarin zich een dik pakket veen vormde (3 tot 5 meter). Het moeras werd doorsneden door veenstromen (onder andere de Oude Waver, de Waver, de Holendrecht, de Bullewijk, de Drecht en de Amstel) en aaneengesloten meren (onder andere het Haarlemmermeer, het Legmeer, het Karnemelksegat en het Zijdelmeer).

Tussen de 11de en de 13de eeuw is het veenland voor de landbouw ontgonnen. Daarmee werd verdere veenvorming gestopt. Door de ontwatering en door oxydatie van het veen daalde de bodem sindsdien gestaag. In de 16de en 17de eeuw was men verplicht tot grootschalige inpolderingen, waarmee het dalingsproces nog slechts werd versneld. Tussen de 14de en 19de eeuw werd veel veen afgegraven om het als brandstof (turf: gedroogde veen) te gebruiken. In eerste instantie vond deze winning droog plaats: de afgraving geschiedde tot aan het grondwaterpeil. Later werden grootschalige gebieden afgegraven, waarbij grote waterplassen ontstonden. In de 19de en 20ste eeuw werden de meeste veenplassen en (natuurlijke) meren drooggemalen. In de droogmakerijen treedt de oude zeekleigrond aan de oppervlakte. Omstreeks 1900 zijn de meeste van deze bodems doorploegd (tot ca 1 meter), waarbij de bovenlagen zijn gemengd.

In de gemeente Uithoorn bevinden zich twee typen polders: de veenpolders en de droogmakerijen. De Uithoornse Polder is de enige gave veenpolder. Door de inklinking van het veen ligt het bodempeil op -1,2 meter NAP. Langs de Amstel en Drecht liggen de zogenaamde bovenlanden, onvergraven gedeelten van oude veenpolders: de Kalslagerpolder (met inbegrip van het Geerland, Steenwijk en Steenwijkerveld) en de Thamerpolder. Het bodempeil van de bovenlanden varieert van

-1,1 tot -1,3 meter NAP. De Zuiderlegmeerpolder en de Noorderlegmeerpolder (met inbegrip van de Thamerpolder) zijn droogmakerijen uit de late 19de eeuw. De bodems bestaan uit oude zeeklei, waarvan de bovenste meter is omgeploegd. Het bodempeil varieert van -4,5 tot -4,9 meter NAP. De Thamerbinnenpolder is een droogmakerij uit 1851. De bodem bestaat uit oude zeeklei, waarop een restantlaag van veen en meermolm ligt. Het bodempeil ligt op -4,3 meter NAP.

2.2 Afwatering

In de 17de eeuw is vrijwel alle gebied in Uithoorn ingepolderd, door de aanleg van dijken en de bouw van molens. Als eerste inpoldering in de (huidige) gemeente geldt de Thamerpolder, die uit ca 1630 dateert. De dijk van deze polder sloot aan op de Hollandse Dijk, die in 1629 is aangelegd als onderdeel van de bedijking van de Bovenkerkerpolder te Amstelveen. In de loop van de 17de eeuw werd een groot deel van het gebied van de huidige gemeenten Uithoorn, Leimuiden (Bilderdam), Aalsmeer en Amstelveen in een keer ingepolderd in de Grote of Generale Polder (octrooien van de Proost van de St. Jan in 1635 en de Staten van Holland en Westfriesland in 1637). In deze polder stonden in totaal vier molens: de Kalslager- of Moordmolen (bij het huis ter Lucht), de Vrouwenakkerschemolen (in Vrouwenakker), de Zandpadtermolen aan het Zandpad te Uithoorn en de Koenemolen bij het Karnemelksegat te Amstelveen. Vanwege de slechte waterbeheersing en de vele verveningen is deze polder in de loop der tijd verdeeld in kleinere polders. De polder is echter pas in de loop van de 19de eeuw opgeheven. Alle verveende gebieden (met inbegrip van enige natuurlijke meren) zijn in de loop van de 19de eeuw drooggemaakt.

Alle huidige polders in de gemeente Uithoorn wateren af op de waterwegen, die deel uitmaken van het stelsel van wateren van de Boezem van het Amstelland. Hiervan zijn de voornaamste in de gemeente Uithoorn: de Amstel, de Drecht en het Amstel-Drechtkanaal. De boezemwateren van het Amstelland waterden voor de voltooiing van het Merwedekanaal (1893) uit op de Zuiderzee via de Ilpenslotersluis (gemeente Amsterdam) en de Diemerdammersluis (gemeente Diemen) en op de stadswateren van Amsterdam via de Amstelsluis (gemeente Amsterdam). Sinds de voltooiing van het Merwedekanaal (het huidige Amsterdam-Rijnkanaal) watert de Amstellandboezem uit op de boezem van het Noordzeekanaal via de sluizen bij Zeeburg, op het stadswater van Amsterdam via de Amstelsluis en op het IJsselmeer via de sluizen bij Diemerdam en Ilpensloot.

Noorder Legmeerpolder (1415 ha)
Bij KB van 21 april 1873 verkreeg ir. V.M.W. Wiegel concessie tot indijking en droogmaking van het noordelijke deel van de Legmeerplassen. Hij bracht deze concessie onder in de "NV maatschappij tot droogmaking van een gedeelte der Legmeerplassen". Deze maatschappij verkreeg gelden van provincie en het Rijk. Als eerste werd het in 1836 verspoelde pad tussen De Kwakel en Kudelstaart weer hersteld, waarmee de Legmeerplassen in de Noorder- en Zuiderlegmeerplassen werd gedeeld. In 1876 werd het stoomgemaal bij de Roode Paal (aan de Hollandse Dijk) gesticht. In 1879 was de droogmaking zover gevorderd, dat de eerste kavels uitgegeven konden worden. Het gemaal is vervangen door een dieselgemaal van 200 pk met een centrifugaalpomp.

Zuiderlegmeerpolder of Stichtse Poel (1900 ha)
Bij KB van 27 januari 1878 is aan ir. V.R.M. Wiegel concessie verleend tot drooglegging van de Zuiderlegmeerplassen. In de jaren 1882 en 1883 werden de plassen drooggemalen door het stoomgemaal van de Noorderlegmeerpolder, dat aan de Roode Paal (gemeente Amstelveen) stond. Het water werd via een hevel in de Vuurlijn uit de Zuiderlegmeerplassen naar

de ringvaart van de Noorderlegmeerpolder getransporteerd. Aangezien deze hevel niet goed bleek te functioneren, werd in 1890 besloten om aan de Hoofddijk een ondergemaal te stichten. Dit ondergemaal sloeg het water uit op de ringvaart van de Noorderlegmeerpolder. Ondanks het ondergemaal bleef de waterbeheersing van de Zuiderlegmeerpolder problematisch. Om dit te verbeteren is in 1921 een eigen (elektrisch) gemaal voor de Zuiderlegmeerpolder gebouwd, ter hoogte van het buurtschap De Banken. In 1988 is dit gemaal vernieuwd.

Thamerpolder
De Thamerpolder is omstreeks 1630 gesticht. De polderdijk van de Thamerpolder sloot aan op de Hollandse Dijk, die in 1629 is aangelegd bij de vorming van de Bovenkerkerpolder te Amstelveen. Door de aanhoudende vervening is ongeveer de helft van de polder in het Legmeer verdwenen. Op 15 februari 1792 verleenden de Staten van Utrecht octrooi tot vervening en aansluitende droogmaking van het onverspoelde Thamerpolder. Hierbij moest een strook land ter grootte van 36 ha langs de Amstel behouden blijven, het zogenaamde Bovenland. Tussen 1848 en 1851 is het verveende gebied drooggemaakt en verkaveld. Deze droogmakerij heeft de naam Thamerbinnenpolder gekregen.

Kalslagerpolder
Deze polder maakte deel uit van de Grote of Generale Polder, die omstreeks 1640 is gesticht. In deze polder stond één van de vier hoofdmolens van de polder, namelijk de Vrouwenakkerschemolen (Jaagpad 19). In de 19de eeuw is de Kalslagerpolder uit het verband van de Grote- of Generale Polder afgescheiden. De Vrouwenakkerschemolen is na een brand in 1928 vervangen door een gemaal met een door een oliemotor aangedreven centrifugaalpomp. In 1937 is de oliemotor omgebouwd voor elektriciteit. Bij de samenvoeging van deze polder met de Uithoornse Polder in 1988 is dit gemaal vervallen en ontmanteld.

Uithoornse Polder (540 ha)
Deze polder maakte deel uit van de Grote of Generale Polder, die omstreeks 1640 is gesticht. In deze polder stond één van de vier hoofdmolens van de polder, namelijk de Zandpadtermolen (Amsteldijk-zuid). In de 19de eeuw is de Uithoornse Polder uit het verband van de Grote- of Generale Polder afgescheiden. De Zandpadtermolen is in 1928 vervangen door het gemaal Verhoek, dat is vernoemd naar de voorzitter van het polderbestuur J.J. Verhoek. De Uithoornse Polder is in 1988 samengevoegd met de Kalslagerpolder, waarbij het gemaal van de Kalslagerpolder is vervallen.

3. Grondgebruik

3.1 Agrarisch grondgebruik

Vanouds werd er in de omgeving van Uithoorn voornamelijk veeteelt bedreven. Voor akkerbouw was de grond te vochtig. Ondanks de grote inpolderingen van de 17de eeuw en de verbeterde waterbeheersing bleef men voornamelijk aangewezen op de veeteelt.

Tussen de 17de en 19de eeuw is een groot deel van het grondgebied van de gemeente verveend, waarbij grote waterplassen ontstonden. Slechts de Uithoornse Polder en stroken bovenland langs de Amstel en de Drecht (delen van de Thamerpolder, Kalslagerpolder, het Geerland en Steenwijk) zijn niet vergraven. Deze gebieden zijn tot op heden in gebruik gebleven als weiland voor de veeteelt. Na de Eerste Wereldoorlog werd de tuinbouw in kassen in de Uithoornse Polder (Bezworen Kerf) geïntroduceerd. Aanvankelijk bleef de glastuinbouw nog beperkt van omvang, maar na de Tweede Wereldoorlog is deze bedrijfstak aanmerkelijk uitgebreid ten koste van de veehouderij. Sedert ca 1970 stapten steeds meer tuinbouwers over op bloemen- en plantenteelt. Omstreeks 1975 is ten oosten van de Drechtdijk een terrein ingericht voor de bloementeelt onder glas. De teelgrond voor deze bedrijven wordt door gespecialiseerde firma's bereid en aangevoerd.

In de late 19de eeuw zijn de Legmeerplassen drooggemalen en in gebruik genomen als bouwland (voor de akkerbouw). Als eerste gewassen werden hier koolzaad, rogge en haver verbouwd. Omstreeks 1900 werden vooral erwten en suikerbieten verbouwd, in combinatie met "Wilhelminatarwe", rogge (ca 1870-1920), klaver, haver (als veevoer) en geringe hoeveelheden aardappels. Omstreeks 1980 zijn de Legmeerpolders herverkaveld, waarbij de perceelsgrootte aanzienlijk is uitgebreid. In deze periode hebben zich ook glaskwekers van snijbloemen, siergewassen en potplanten in deze polders gevestigd. Het drooggemalen gebied van de Thamerbinnenpolder is na 1851 ingericht als weideland. Tussen ca 1935 en 1960 hebben de voornaamste uitbreidingen van Uithoorn in deze polder plaatsgevonden.

3.2 Niet-agrarisch grondgebruik

Het voornaamste niet-agrarisch grondgebruik in de gemeente Uithoorn bestond in de vervening ten behoeve van de winning van turf. Tussen ca. 1400 en ca. 1870 zijn zeer grote delen van de bodem vergraven. Bij de grote inpolderingen van de 17de eeuw waren in en tussen de polders enige kleine binnenmeren ingesloten, die goeddeels een natuurlijke oorsprong hadden: Zijdelmeer, Kleine Drecht en Legmeer. Bij de toename van de vraag naar turf in de 17de eeuw werd vooral aan de randen van deze waterpartijen turf gebaggerd. Het uitgegraven veen werd op smalle percelen land te drogen gelegd en vervolgens tot turf gestoken. De wateren werden steeds groter zowel door het afgraven van het veen als door afkalving van de oevers. Vrijwel alle land tussen Thamen, Kudelstaart en Kalslagen is sedert de 17de eeuw vergraven en verspoeld. In de 18de eeuw werden nieuwe verveningen aan strenge regels gebonden, waarbij de veenplassen na afloop van de winning moesten worden drooggemaakt. In Amstelveen en Ouder-Amstel zijn in deze periode enige grootschalige verveningsprojecten uitgevoerd. In Uithoorn zijn de grootschalige projecten beperkt gebleven tot de vervening (octrooi 1792) en aansluitende droogmaking (1848-1851) van de Thamerbinnenpolder. Aan het eind van de 19de eeuw zijn alle veenplassen drooggemalen en ingepolderd: Noorderlegmeerpolder (1876-1879) en de

gecombineerde Zuiderlegmeer- en de Thamerpolder (1882-1886). De kleinschalige vervening was daarmee ook definitief verleden tijd.

3.3 Landschapsbeeld.

In de gemeente Uithoorn zijn twee typen landschap te onderscheiden: veenweidegebied en droogmakerijenlandschap. Tot diep in de 17de eeuw was al het land te kwalificeren als een veenweidegebied. Door de uitgebreide verveningen tussen de 17de en 19de eeuw is al het land tussen Bilderdam, Thamen en Kalslagen vergraven. In het begin van 19de eeuw is tenslotte ook de Thamerbinnenpolder verveend. Slechts de Uithoornse Polder en de bovenlanden langs de Drecht en de Amstel (restanten van de Thamerpolder, het Steenwijk, het Geerland en de Kalslagerpolder) zijn niet vergraven. Deze gebieden zijn nog te kenmerken als veenweidelandschap.

De bij de verveningen ontstane waterplassen zijn in 1848-'51 (Thamerbinnenpolder), 1876-'79 (Noorderlegmeerplassen) en 1882-'86 (Zuiderlegmeerplassen en Thamerbuitenpolder) droog gemalen. Het landschap van deze drooggemalen plassen wordt getypeerd als droogmakerijenlandschap. In oorsprong waren de Legmeerpolders verkaveld in lange smalle percelen. Omstreeks 1980 zijn deze polders herverkaveld, waarbij brede, lange percelen zijn gevormd.

4. Infrastructuur

4.1 Landwegen

Tot diep in de 19de eeuw lagen er in (en aan de rand van) de gemeente Uithoorn twee gescheiden wegennetten, die nauwelijks onderlinge verbindingen hadden. Deze stelsels werden immers van elkaar gescheiden door de Legmeerplassen. De wegen ten noorden van de Legmeerplassen maakten deel uit van de verbinding tussen Amsterdam en Leiden, via Aalsmeer. De wegen ten zuiden van de plassen maakten deel uit van de verbinding tussen Amsterdam en Gouda (Rotterdam), via Uithoorn. Volgens de kaart van Kuipers uit 1869 (afbeelding 3) waren de wegen, die deel uitmaakten van deze verbindingen, als enige verhard. De Legmeerdijk maakte deel uit van het noordelijke wegenstelsel, de verbinding Amsterdam – Leiden. Van de verbinding tussen Amsterdam en Gouda maakten in de gemeente Uithoorn de Hollandse Dijk (aangelegd in 1629), de Amsteldijk-noord (XVIIb), de Dorpsstraat en de Amsteldijk-zuid (XVIIb) deel uit. De Amsteldijk-zuid was slechts tot aan de brug bij Vrouwenakker geplaveid. Het verkeer naar Gouda moest bij Vrouwenakker de tolbrug over de Drecht oversteken en zijn weg over het bestrate Mijdrechtse Jaagpad vervolgen. Het Mijdrechtse Jaagpad (weg en jaagpad) en het Jaagpad zijn in 1656 aangelegd als onderdeel van de trekvaartverbinding naar Gouda. In de gemeente Uithoorn bevond zich tussen deze beide bovengenoemde wegenstelsels slechts één verbindingsweg, het voetpad tussen De Kwakel en Kudelstaart. Dit pad is bij een storm in 1836 doorgebroken. Pas bij de droogmaking van de Legmeerplassen is dit voetpad als weg hersteld (1873). Na de droogmaking van de Noorderlegmeerplassen (1876-1879) is één van de verkavelingswegen (de Zijdelweg) opgenomen in de verbinding tussen Amsterdam en Gouda (Rotterdam). Het verkeer kon daardoor de smalle Hollandse dijk en de bochtige Amsteldijk- noord vermijden. Mede in verband met de droogmaking van de Zuiderlegmeerplassen (1882/83) werd het steeds bezwaarlijker dat De Kwakel slechts via het voetpad over de Boterdijk en over water te bereiken was. In 1883/84 heeft men daarom de Boterdijk verbreed en verhard en is in 1884 de Drechtdijk aangelegd. De Drechtdijk ligt ter plaatse van de Kleine Drecht, een oude waterloop tussen de Drecht en het Legmeer. De boerderijen langs de Kleine Drecht waren tot dan toe slechts over water bereikbaar.

Pas in de jaren dertig van de 20ste eeuw is er een belangrijke oost-west-verbinding in de gemeente Uithoorn tot stand gekomen, namelijk de Provincialeweg. Deze weg verbindt Haarlem, via Schiphol, Aalsmeer en Uithoorn, met Hilversum. Bij Uithoorn kruist deze weg de Amstel, via de Raadhuisbrug die in 1938 voltooid werd. De Provincialeweg snijdt het bouwlint van het dorp Uithoorn in twee stukken.

Tussen ca 1970 en 1991 is het wegenstelsel in de gemeente sterk uitgebreid. In verband met de aanleg van de verplaatsing van de bloemenveiling in Aalsmeer is de Legmeerdijk aangepast. Over een groot deel van het tracé is de dijk verbreed, en voor een ander deel is naast de dijk een nieuwe weg aangelegd. Vervolgens zijn de doorgaande wegen om de dorpen heen geleid. Tussen 1971 en ca 1986 zijn de Legmeerdijk met een bocht doorgetrokken naar de Hoofdweg, de Hoofdweg verbreed en de verbindingsweg tussen de Hoofdweg en de Herenweg aangelegd, hiermee werd het verkeer om het dorp Kudelstaart heengeleid. Tenslotte is in 1990/91 de Noord-Zuidweg aangelegd, die met een slingerend tracé om De Kwakel heen loopt en de Legmeerdijk met de Amsteldijk-zuid verbindt.

4.2 Waterwegen

Tot in het begin van de 19de eeuw waren de meeste waterlopen in de gemeente Uithoorn van plaatselijk en regionaal belang; ze waren slechts geschikt voor kleinschalig transport. Hoewel de rivieren de Amstel en de Drecht veruit de belangrijkste waterwegen waren, was ook de betekenis van deze rivieren voor het interregionale scheepsverkeer gering. Er lagen in deze route enige lastige hindernissen voor de scheepvaart (onder andere een zeer lage brug bij Amsterdam). In de jaren 1824 en 1825 is een nieuwe binnenvaartroute tussen Amsterdam en Rotterdam aangelegd, volgens de plannen van Jacob de Jong. Hiertoe zijn de rivieren de Aar, Amstel en Drecht verbreed en uitgediept en is het Aarkanaal gegraven. Tegelijk zijn de Amsteldijken aanzienlijk versterkt. Op het punt waar het Aarkanaal in de Drecht (het Drechtkanaal) uitkomt is een sluis aangelegd. Deze sluis is in 1891/1892 hersteld en vermoedelijk in 1937 met een tweede grotere sluiskom vergroot.

De Legmeerplassen (sedert 1882: de Ringvaart van de Legmeerpolders) hadden voor de scheepvaart een ondergeschikte rol. Er bevonden zich schutsluizen tussen de Legmeerplassen en de Amstel en tussen het Zijdelmeer en de Amstel: respectievelijk de Jan Ploegensluis en de sluis in het Zijdelmeer. Deze sluizen zijn oorspronkelijk aangelegd in verband met de waterbeheersing in de Grote of Generale Polder (ca 1635). De oorspronkelijke Jan Ploegensluis lag bij de brug in Vrouwenakker. In 1819 is deze sluis gedempt en vervangen door een nieuwe sluis, ongeveer 250 meter zuidelijker. De sluis is vernieuwd in 1881 en recent gedempt. De sluis in het Zijdelmeer is reeds geruime tijd geleden gedempt.

4.3 Spoor- en tramwegen

In 1889 diende ir. Th. Sanders een plan in voor de exploitatie van een elektrische lokaalspoorweg over het traject Amsterdam Nieuwer-Amstel - Haarlem en een tramlijn over het traject Amstelveen – Hoofddorp – Aalsmeer. In 1896 verkreeg hij hiervoor een concessie, onder de voorwaarde dat er tevens tramlijnen tussen Amsterdam en Leiden en tussen Amsterdam en Alphen aan de Rijn moesten worden aangelegd. In 1897 droeg ir. Th. Sanders deze concessie over aan de Hollandsche Electrische Spoorweg Maatschappij (HESM). In 1903 diende de HESM een plan van aanleg in voor een net van lokaalspoorwegen (in plaats van tramwegen). Dit plan werd in 1906 goedgekeurd. Het net van lokaalspoorwegen, dat bekend stond onder de naam Haarlemmermeerspoorlijnen, is vervolgens tussen ca 1910 en 1918 aangelegd.

De gemeente Uithoorn wordt in west-oost-richting doorsneden door de spoorlijn Aalsmeer – Nieuwersluis. Deze lijn is in twee fasen aangelegd: het traject Aalsmeer – Uithoorn is op 1 juli 1914 in gebruik genomen en het traject Uithoorn – Nieuwersluis op 1 december 1915. Direct ten zuidoosten van de Amstel-Drechtkanaal (gemeente Ronde Venen) takt het traject Uithoorn – Oudshoorn (Alphen aan de Rijn) van de spoorlijn Aalsmeer Nieuwersluis af. Dit traject is op 1 augustus 1915 geopend. Ter hoogte van de Amstelveense Tocht (van de Noorderlegmeerpolder) sluit het traject Bovenkerk – Uithoorn aan op de spoorlijn Aalsmeer – Nieuwersluis. Dit traject is geopend op 1 mei 1915. In de gemeente Uithoorn bevonden zich slechts twee stopplaatsen: station Uithoorn (Stationsstraat) en halteplaats De Kwakel (Noorddammerweg). Bij de halte De Kwakel bevond zich een klein emplacement voor laden en lossen. De spoorlijnen zijn in fasen buiten gebruik gesteld. Het traject Aalsmeer – Uithoorn is reeds op 6 oktober 1935 voor het publiek gesloten. Het traject Uithoorn – Alphen aan de Rijn is ook nog voor 1940 gesloten en opgebroken. Op 2 september 1950 werd de rest van de spoorlijnen voor het publiek gesloten. In 1972/73 werd het traject Uithoorn – Bovenkerk

voor het goederenverkeer gesloten en in 1988 het traject Uithoorn – Nieuwersluis.
In de gemeente Uithoorn is het complete traject van de spoorlijnen nog herkenbaar, zowel aan de spoorwegtaluds, de bruggen als de bebouwing. De spoorrails zijn pas in 1990 geheel verwijderd. In het tracé Uithoorn – Nieuwersluis bevindt zich een spoorbrug over de Amstel, die uit 1912 dateert. Verder zijn de gebouwen van station Uithoorn (Stationsstraat 41,43,45) en de halte De Kwakel (Noorddammerweg 14,16) en een dubbele spoorwegwachterswoning (Randweg 1,3) behouden.

4.4 Dijken en kaden

Het grondgebied van de (huidige) gemeente Uithoorn is voornamelijk in de 12de en 13de eeuw ontgonnen. De basis van de ontginningen worden gevormd door de natuurlijke wateren en hoogten, waartussen op regelmatige afstand ontginningskaden zijn aangelegd. Onregelmatigheden in het ontginningspatroon zijn voornamelijk veroorzaakt door oude eigendomsgrenzen. Van de oudste structuur van kaden en dijken zijn onder andere de Legmeerdijk (langs de Legmeren), de Drechtdijk (langs de Kleine Drecht) en de Boterdijk (langs het Zijdelmeer) behouden. In oorsprong waren dit zeer lage kaden, die nu als wegen zouden worden beschouwd. In de 17de en 19de eeuw zijn deze dijken versterkt en verhoogd.

In de 17de eeuw is het grootste deel van de gemeente ingepolderd. Als eerste is omstreeks 1631 de Thamerpolder gevormd, die aansloot op het zuidelijke deel van de ringdijk van de Bovenkerkerpolder: de Hollandse dijk (1629). Ten behoeve van de aanleg van deze polder is de Amsteldijk-noord aangelegd. Na de toestemming van de Proost van St. Jan (1635) en de Staten van Holland en Westfriesland (1637) is men begonnen met de inpoldering van een groot deel van het grondgebied van de (huidige) gemeenten Aalsmeer, Amstelveen en Uithoorn: de Grote of Generale Polder. Hiertoe zijn de Amsteldijk-zuid en het Jaagpad (de dijk langs de Drecht) aangelegd. Met de aanleg van deze dijken zijn de Kleine Drecht (langs de Drechtdijk) en het Zijdelmeer afgedamd. In deze dammen zijn schut- en spuisluizen aangelegd.

De Amsteldijken zijn meermalen verbeterd, onder andere in verband met de aanleg van het jaagpad naar Gouda (1656/1657) en de kanalisering van de Amstel en Drecht (1824/25).

Aan de concessie tot vervening van de Thamerbinnerpolder (1792) was de verplichting verbonden een ringdijk om het uit te venen gebied aan te leggen en het gebied aansluitend droog te maken. Deze ringdijk sluit aan op de Hollandse Dijk (1629). De droogmaking is geschied tussen 1848 en 1851. Door grootschalige verveningen tussen ca 1600 en 1800 waren ten oosten van het Haarlemmermeer grote waterplassen ontstaan, waaronder de Legmeerplassen. Toen in 1836 het oude voetpad tussen De Kwakel en Kudelstaart was verspoeld vormden de Noorder- en Zuiderlegmeerplassen een grote watervlakte. Voor de droogmaking van de Noorderlegmeerplassen is als eerste het oude voetpad tussen de Kwakel en Kudelstaart hersteld als dijkweg (1873). Omstreeks 1900 is tegen de zuidzijde van deze dijk een hoge inundatiewal aangelegd, die defensieve betekenis had: de Vuurlijn of de Vuurlinie. Voor de droogmaking van de Noorderlegmeerplassen (1876-1879) is voornamelijk gebruik gemaakt van bestaande dijken en taluds, die deels zijn versterkt: de Legmeerdijk, de Vuurlijn, de ringdijk van Thamerbinnenpolder en de Noorddammerweg. Voor de droogmaking van de Zuiderlegmeerplassen (1882-1883) zijn achter de percelen van de Herenstraat en de Kudelstaartseweg (gemeente Aalsmeer) en langs de rand van de onverveende bovenlanden bij de Drecht nieuwe dijken aangelegd. Deze nieuwe dijken sluiten aan op de

Vuurlijn en de oostelijke dijk van de Vriesekoopsche Polder, en vormen zo een ringdijk.

4.5 Militaire Infrastructuur

Naar aanleiding van de Vestingwet van 1874 zijn de verdedigingslinies van Nederland heringedeeld en op vele punten herzien. Eén van de voornaamste wijzigingen bestond uit de aanleg van de "Stelling van Amsterdam", een kring van permanente versterkingen rond de hoofdstad. De "Stelling van Amsterdam" had een tweeledig doel: een beschermingslinie rond de hoofdstad en een laatste verdedigingslinie (een nationaal reduit).

De linie tussen de Westeinderpoel en de Drecht of de Vuurlinie (ook wel: Vuurlijn) maakt deel uit van het zuidoostfront van de Stelling van Amsterdam. De Vuurlinie bestaat uit hoge dijken, die de noordelijke grens van de inundatieterreinen vormen. Deze dijken zijn tegen de bestaande polderdijken aangelegd en hebben een grillig beloop. In de Vuurlinie zijn zes aarden wallen (voor batterijen) opgenomen. Voor deze linie liggen drie forten, namelijk het Fort bij Kudelstaart (gemeente Aalsmeer) en de forten De Kwakel en Aan de Drecht (beide gemeente Uithoorn). Deze forten hebben een vooruitgeschoven positie ten opzichte van de Vuurlinie, om de bebouwing van de kernen Vrouwentroost, De Kwakel en Uithoorn (De Schans) niet aan het vuurbereik van het flankerende geschut bloot te stellen. Ter hoogte van de Poelweg wordt de Vuurlinie doorsneden door de Hoofdtocht van de Legmeerpolder. De Hoofdtocht kan worden afgesloten door de Damsluis. Ter hoogte van de Zijdelweg werd de Vuurlinie doorsneden door een verbinding van de Ringvaart van de Thamerbinnenpolder en het Zijdelmeer. Deze verbinding kon worden afgesloten door de Thamersluis. Deze sluis is omstreeks 1960 geslecht.

Het Fort bij De Kwakel is aangelegd tussen 1897 (aardwerk) en 1906 (bomvrije betonnen gebouwen). Het Fort aan de Drecht is aangelegd tussen 1885 (aardwerk) en 1911 (bomvrije betonnen gebouwen). Deze forten zijn opgeheven als vestingwerken bij Koninklijk Besluit van 19 februari 1959.

5. Nederzettingsstructuur

5.1 Algemeen

In de gemeente Uithoorn liggen twee dorpen en enige kleine bebouwingsconcentraties, die als buurten of gehuchten werden beschouwd. Er is betrekkelijk weinig verspreide bebouwing.

Uithoorn is het belangrijkste dorp in de gemeente. Het dorp ligt vlak ten noorden van het punt, waar het Zijdelmeer in de Amstel uitmondt. Op dat punt bevindt zich de oude dorpskern, de Schans genaamd. Ten noorden hiervan bevindt zich een langgerekt (grotendeels eenzijdig) bouwlint langs de Amstel. Hier bevindt zich de functionele dorpskern, waar zich onder andere de marktplaats bevond. Op de oostoever van de Amstel (in de provincie Utrecht) ligt de Mennonietenbuurt. Deze buurt vormt het overdorp van Uithoorn en wordt veelal tot het dorp Uithoorn gerekend. Het dorp Uithoorn heeft voornamelijk tussen ca 1910 en 1930 enige kleinschalige uitbreidingen ondervonden, vooral met lineaire ontwikkelingen in de Thamerbinnenpolder.

Het dorp De Kwakel bestaat uit (tweezijdige) lintbebouwing langs de Boterdijk, Drechtdijk en het Kwakelsepad. Volgens de kaart van 1854 is het huidige dorp uit drie oude buurten samengesteld: Oud Thamen, De Kwakel en Vrouwenakker. Op de huidige topografische kaart worden nog slechts De Kwakel (als dorp) en Vrouwenakker (als gehucht) genoemd. De Kwakel is ontstaan op de kruising van het voetpad Uithoorn – Kudelstaart en het veenriviertje de Kleine Drecht. Vrouwenakker ligt bij de splitsing van de Drecht en de kleine Drecht (langs de huidige Drechtdijk). De Kwakel en Vrouwenakker zijn door het bouwlint langs de Drechtdijk met elkaar verbonden. Het dorp De Kwakel is tussen ca 1920 en 1940 voornamelijk verdicht binnen de bestaande structuren.

Het dorp Thamen had in de late 17de eeuw veel meer te lijden van overstromingen van Legmeer. Tenslotte is het dorp geheel verspoeld. Omstreeks 1660 is de bevolking naar de Vinkebuurt verhuisd, een kleine buurt langs de Amsteldijk. Deze buurt maakt nu deel uit van het bouwlint ten noorden van Uithoorn en is nauwelijks als afzonderlijke buurt herkenbaar.

De buurt De Banken ligt aan de Ringdijk van de Zuiderlegmeerpolder, ter hoogte van de Dwarsweg. Het bestaat uit enkele boerderijen, aan een doodlopende weg op het oude land (het bovenland). De Banken was eertijds de hoofdplaats van de ontginning Geerland, die deel uitmaakte van het gerecht Kudelstaart en Bezworen Kerf (Stichts Kudelstaart).

Er is betrekkelijk weinig verspreide bebouwing in de gemeente aanwezig. In de Legmeerpolder bevinden zich grote boerderijen (XIXd en XXa) en moderne kwekerijen (sedert ca 1960) langs de voornaamste wegen. Bij de sluis in de Drecht is na de aanleg in 1822 een kleine bebouwingsconcentratie ontstaan, die voornamelijk op de oostoever (provincie Utrecht) ligt.

5.2 Bevolking

Omdat de gemeente Uithoorn pas in 1864 bij de provincie Noord-Holland is gevoegd, zijn er slechts bevolkingscijfers vanaf 1870 beschikbaar.

Tussen 1870 en 1940 is het bevolkingsaantal van de gemeente Uithoorn toegenomen van 1531 tot 4117. In de groei zijn enkele opvallende

wisselingen aan te geven. In de periode 1870 tot 1890 is de bevolking met ongeveer 40% toegenomen van 1531 tot 2155. Deze bevolkingstoename vindt zijn oorsprong vermoedelijk in de droogmaking en de aansluitende occupatie van de Noorderlegmeerpolder (1873 ev) en de Zuiderlegmeerpolder (1878 ev). Tussen 1890 en 1900 nam de bevolking toe met slechts 66 personen. Na 1900 zijn er in Uithoorn verscheidene fabrieken gesticht. De toename van het aantal arbeidsplaatsen heeft een erin geresulteerd dat er een belangrijke toename van de bevolking is opgetreden. Tussen 1900 en 1910 was de groei nog bescheiden (390 personen), maar in de periode 1910 tot 1930 nam de bevolking met ruim 50% toe, van 2611 tot 4117 inwoners. Tussen 1930 en 1940 zijn er geen nieuwe grote industrieën in Uithoorn gevestigd, waardoor de bevolkingsgroei terugviel tot slechts 179 personen.

Na de tweede wereldoorlog is het aantal inwoners van de gemeente Uithoorn sterk toegenomen. Aanvankelijk hield deze groei nog verband met de toename van het aantal arbeidsplaatsen in de (nieuw gevestigde) industrie. Na de aanwijzing van Uithoorn tot overloopcentrum voor Amsterdam (groeikern), hebben zich ook veel forenzen in de gemeente gevestigd.

jaar	bevolking	toename
1870	1.531	–
1880	1.776	245
1890	2.155	379
1900	2.221	66
1910	2.611	390
1920	3.323	712
1930	3.938	615
1940	4.117	179
1990	22.563	–

(bron: databank voor bevolkingsgegevens, Instituut voor sociale geografie, Universiteit van Amsterdam).

5.3 Uithoorn

Het gerecht Uithoorn is pas omstreeks 1498 ontstaan door de opdeling van de heerlijkheid Mijdrecht. Ten noordwesten van de Amstel bestond dit gerecht uit een smalle strook land tussen het Zijdelmeer en de (latere) Hollandse Kade. Deze strook correspondeert ongeveer met het bovenland van de Thamerbinnenpolder. Slechts dit gedeelte van het gerecht maakt deel uit van de huidige gemeente Uithoorn. Het grootste deel van het gerecht lag ten zuidoosten van de Amstel (provincie Utrecht) en omvatte onder meer de dorpen Kromme Mijdrecht en Blokland. Het dorp Uithoorn heeft zijn ontstaan te danken aan de oversteekmogelijkheid (veerdienst) over de rivier de Amstel. Op elk van beide oevers van de Amstel is een kleine bebouwingsconcentratie ontstaan, respectievelijk: Uithoorn en Amstelhoek (of ook: Mennonietenbuurt). De voornaamste van deze twee bebouwingsconcentraties lag op de noordwestoever van de rivier de Amstel, op het punt waar het Zijdelmeer in de Amstel uitmondt: Uithoorn.

In de loop van de 17de eeuw nam de bevolking van het noordelijke deel van het gerecht Uithoorn toe. Dientengevolge nam het belang van het dorp Uithoorn als markt- en centrumplaats toe. Deze bevolkingstoename had vermoedelijk twee redenen. Allereerst vestigden zich steeds meer inwoners uit het door wateroverlast geplaagde Thamen in het dorp

Uithoorn en de directe omgeving. En ten tweede nam het aantal landbouwers toe, na de grootschalige inpolderingen in de omgeving (de Thamerpolder in ca 1630, en de Grote of Generale Polder in ca. 1640).
In de 17de eeuw werden belangrijke verbeteringen in het net van land- en waterwegen gerealiseerd, waarbij het dorp Uithoorn tot een knooppunt uitgroeide. Dankzij de aanleg van de Amsteldijken (XVIIA) werden de binnenwegen tussen Amsterdam en Gouda (Rotterdam), via Uithoorn, aanzienlijk verbeterd. In 1656 werd een trekvaartverbinding tussen Gouda en Amsterdam aangelegd, waartoe het Jaagpad langs de Drecht werd aangelegd. Het veer over de Amstel werd in 1636 vervangen door een brug, De Lange Brug. Daarmee werd de verbinding met Mijdrecht (en Midden-Holland) aanzienlijk verbeterd.

In 1672 legden de Franse bezettingstroepen bij de monding van het Zijdelmeer in de Amstel een Schans aan. Sindsdien werd dit deel van het dorp de Schans genoemd.

Na 1700 nam het belang van de landbouw af, omdat er steeds grotere gebieden in de omgeving van Uithoorn werden vergraven voor de turfwinning. De inwoners van het dorp Uithoorn hebben een bescheiden rol gespeeld bij de turfwinning. In de loop van de 18de en vooral de 19de eeuw nam het belang van de rivier de Amstel als vaarroute toe. Het dorp Uithoorn ondervond een opbloei, dankzij de handel en scheepsbouw. De veehouderij en de turfgraverij raakten in die periode steeds meer op de achtergrond. De bebouwing op de beide oevers van de Amstel is in deze periode aanmerkelijk uitgebreid.

Het dorp Uithoorn bestond in de 19de eeuw uit een langgerekt bouwlint, dat evenwijdig aan de weg op de Amsteldijk lag. Deze weg maakt ter hoogte van de huidige Koningin Julianastraat een slingerbocht om de oude monding van het Zijdelmeer in de Amstel. Op de kaart van 1854 (afb. 2) is die monding nog als een waterplas zichtbaar. Het bouwlint volgt deze bocht. Ter plaatse van de nieuwe monding van het Zijdelmeer ligt het oude administratief/kerkelijk centrum van Uithoorn. Dit deel van het dorp heet De Schans. Hier bevonden zich de Lange Brug over de Amstel (1636-1938) en de sluis in en de brug over de monding van het Zijdelmeer (XVIIA). In De Schans stonden vanouds het raadhuis (rechthuis) en het veerhuis. De bebouwing van de Schans is door een grote brand in 1781 nagenoeg geheel vernietigd. Bij de herbouw is ondermeer een RK-schuilkerk gerealiseerd. Deze schuilkerk is in 1866 vervangen door de huidige kerk, die in 1886 is voorzien van een nieuw front met twee torens. Het functionele- en handelscentrum ligt in het bouwlint langs de Amstel, op het punt waar de tweezijdige bebouwing van de Dorpsstraat overgaat in enkelzijdige bebouwing van het Marktplein. Het Marktplein vormde vanouds de marktplaats.

In de periode 1850-1915 heeft in het dorp vooral verdichting en vervanging plaatsgevonden. Omstreeks 1900 is ook de verlande oude monding van het Zijdelmeer bebouwd met een tweetal evenwijdige straatjes, de Blomstraat en Amstelstraat, en het Prinsenhofje. In dezelfde periode zijn aan de Thamerlaan, het noordelijk deel van de ringdijk van de Thamerbinnenpolder, enige woningen gebouwd.

Voor 1900 waren de voornaamste inkomstenbronnen van de bevolking van Uithoorn de veenderij, tabakskerverijen, melkfabriek en een zwavelzuurfabriek. Na de aanleg van de spoorlijnen tussen 1912 en 1915 werden ook vele nieuwe industrieën in Uithoorn gevestigd, waaronder een teerfabriek (1922, gevestigd in de oude zwavelzuurfabriek), de baconfabriek (NV Uithoornse bacon en conservenfabriek "De Hoorn") en een fabriek voor veredeling van textielafval (1928, in de oude zuivel-

fabriek). Na de tweede wereldoorlog is het aantal industrieën verder uitgebreid. De meeste industrie bevindt zich op het industrieterrein ten noordoosten van het dorp, op de bovenlanden van de Thamerbinnenpolder.
Onder invloed van de verbeterde verbindingen met Haarlem en Amsterdam (de spoorlijnen) en de toename van de industrie, nam de bevolking van Uithoorn in de jaren twintig en dertig sterk toe. Aanvankelijk bleven de uitbreidingen nog beperkt tot de traditionele bouwlokaties: verdichting en groei langs bestaande structuren. Reeds omstreeks 1920 zijn ook ten noordoosten van het dorp bij het industrieterrein enige reeksen woningen opgericht, voornamelijk aan de Thamerweg en de Burgemeester van Meetelenweg.

Omstreeks het midden van de jaren dertig waren de traditionele lokaties volgebouwd. Daarnaast lagen er belangrijke plannen voor de wijzigingen van de infrastructuur: de provinciale weg Haarlem – Hilversum. Om deze ontwikkelingen in goede banen te leiden is aan prof. Wieger Bruin opdracht gegeven een Uitbreidingsplan voor Uithoorn op te stellen. Dit plan, dat in 1938 van kracht werd, voorzag in een grootschaliger en systematische verkaveling van het bovenland van de Thamerbinnenpolder ten noorden van de oude kern van Uithoorn. Voor de oorlog is slechts een zeer klein gedeelte van dit plan uitgevoerd. Na ca 1950 is de bebouwing voortgezet, echter deels volgens een gewijzigd plan.

In het midden van de jaren dertig is de provinciale weg tussen Haarlem en Hilversum (provinciale weg 19 of de N 201) aangelegd, die in 1938 voltooid werd. Deze weg scheidt het bouwlint van het dorp in twee delen. De oude brug is na voltooiing van de nieuwe brug vervallen. Het centrum de Schans is nadien verstild, terwijl het Marktplein is uitgegroeid tot het algemene dorpscentrum van Uithoorn. Het Marktplein lag ook gunstiger ten opzichte van de nieuwe uitbreidingswijken (start van de aanleg: 1938) op de bovenlanden van de Thamerbinnenpolder. Als nieuwe lokatie voor het raadhuis werd daarom ook gekozen voor de rand van het Marktplein.

Na de oorlog is het dorp Uithoorn aanmerkelijk uitgebreid, vooral toen Uithoorn na ca 1960 werd aangewezen tot een overloopcentrum voor Amsterdam. De naoorlogse uitbreidingen zijn te karakteriseren als systematische aangelegde, zelfstandige wijken. Als eerste nieuwbouwwijk werd Thamerdal gerealiseerd (ca. 1950-1953), naar ontwerp van prof. Wieger Bruin. Met de bouw van de wijk Meerwijk is omstreeks 1960 gestart, naar het in 1959 door de Gemeenteraad vastgestelde uitbreidingsplan van prof. Wieger Bruin en ir. H.T. Vink. Ook het plan voor de wijk Zijdelwaard (ca 1965) was van de hand van prof. Wieger Bruin en ir. H.T. Vink. Sedert het midden van de jaren vijftig is de hoeveelheid industrie in Uithoorn aanmerkelijk toegenomen. Hiertoe is het oude industrieterrein ten noordoosten van het dorp aanmerkelijk uitgebreid. Omstreeks 1970 was het gehele terrein tussen de Provincialeweg, de Amstel, de Hollandse Dijk en Zijdelweg volgebouwd. Daarna zijn ook daarbuiten uitbreidingswijken aangelegd: de wijk Legmeer ten noordwesten van de Zijdelweg (ca. 1972) en de Meerwijk ten zuidwesten van de Provincialeweg (ca. 1986). Deze laatste wordt nog steeds verder vergroot.

5.4 De Kwakel
De Kwakel is ontstaan op de plaats waar het voetpad tussen Uithoorn en Kudelstaart het riviertje de "Kleine Drecht" kruiste. De Kleine Drecht was de verbinding tussen de rivier de Drecht en het Zijdelmeer. Eertijd stond De Kwakel bekend onder de naam Vrouwenakker. In de loop van de 18de eeuw is de naam Vrouwenakker overgegaan naar de bebouwingsconcentratie bij de brug over de Drecht en kreeg het dorp de naam

De Kwakel, genaamd naar het smalle hoge trapbruggetje over de Kleine Drecht. Tot in de 18de eeuw was De Kwakel welvarender dan Uithoorn. Deze welvaart was in de 17de en 18de eeuw vooral gebaseerd op de verveningen in de omgeving (turfwinning). Door de voortgaande vervening ging zeer veel landbouwgrond verloren, zodat na verloop van tijd nauwelijks enige bestaansbron overbleef. Daarnaast was het dorp door de verregaande verveningen in het begin van de 19de eeuw steeds meer geïsoleerd geraakt. Het was nog slechts bereikbaar via één voetpad, namelijk het voetpad tussen Uithoorn en Kudelstaart (de Boterdijk en de Geniedijk). Na een storm in 1836 werd het voetpad tussen De Kwakel en Kudelstaart doorgebroken en was de Kwakel alleen nog via de Boterdijk bereikbaar. Mede in verband met de droogmakerij van de Zuiderlegmeerplassen (concessie: 1878, drooggemaakt: 1882-'83) werd het steeds bezwaarlijker dat De Kwakel vanuit het zuiden slechts via een voetpad (Boterdijk) en een binnenwatertje (de Kleine Drecht) bereikbaar was. Daarom is tussen 1883 en 1885 de Boterdijk verbreed en verhard en in 1884 is de Drechtdijk tussen de Amsteldijk en het dorp aangelegd. Omstreeks 1900 was de landbouw (zowel veeteelt in de Uithoornse Polder als akkerbouw in de Zuiderlegmeerpolder) de voornaamste bestaansbron voor de inwoners van De Kwakel. Daarnaast was er een scheepswerf aanwezig. De tuinbouw rond De Kwakel kwam na de Eerste Wereldoorlog sterk op. Als eerste tuinder in De Kwakel geldt Cees Snabel uit Langeraar, die zich hier in 1912 vestigde. In 1917 werd hij gevolgd door een groep tuinders uit Langeraar en Bovenkerk en in 1923 door een groep tuinders uit Roelofsarendsveen. Door deze laatste groep werden enige nieuwe cultures in De Kwakel geïntroduceerd. In 1927 werd een start gemaakt met de teelt van bloemen en bloembollen. Langzaam aan heeft de bloementeelt de tuinbouw verdrongen. In deze periode zijn vooral langs het Kwakelpad en het westelijk deel van de Boterdijk tuinderswoningen gebouwd.

Na de Tweede Wereldoorlog werd De Kwakel "doelbewust uitgebreid" met dubbelwoningen, vooral voor tuindersknechten. Ten noorden van de het (voormalig) Fort De Kwakel is omstreeks 1960 een nieuwbouwwijk verrezen. In het gebied ten zuidoosten van de De Kwakel (Bezworen Kerf) is omstreeks 1975 een tuinbouwgebied aangelegd, waartoe enige wegen zijn aangelegd. Omstreeks 1990 is een rondweg om de kern van De Kwakel tot stand gekomen, waardoor de verkeersdruk op de Drechtdijk aanzienlijk is verminderd.

5.5 Buitengebied

Het gebied ten oosten van het Haarlemmermeer is tussen de 11de en 13de eeuw ontgonnen vanuit drie richtingen: vanuit het westen door Kennemers (met als uiterste punt: Aalsmeer), vanuit het zuiden door Hollanders (met als uiterste punt: Kudelstaart) en vanuit het oosten door Stichtse kolonisten (met als uiterste punt: Kudelstaart). Het gehele gebied is in een strokenverkaveling ontgonnen. De vele onregelmatigheden in het patroon zijn veroorzaakt door de ongelijkmatige ontginningsbases, de eigendomsgrenzen en de vele restontginningen.

De huidige gemeente Uithoorn is samengesteld uit gedeelten van het grondgebied van de Stichtse Heerlijkheid Mijdrecht, het Stichtse deel van het gerecht Kudelstaart en de Bezworen Kerf en het Hollandse gerecht Kalslagen. De Stichtse Heerlijkheid Mijdrecht is omstreeks 1498 in vier gerechten verdeeld, waaronder Thamen en Uithoorn. Het gerecht Thamen omvatte globaal het gebied, dat omsloten wordt door de Provincialeweg, het Legmeer, de Randweg en de noordwestgrens van het bovenland van de Thamerbinnenpolder. Van het gerecht Uithoorn lag slechts een zeer klein gedeelte ten noordwesten van de Amstel, namelijk een strook land tussen het Zijdelmeer en de Hollandse Dijk dat ongeveer overeenkomt

met het bovenland van de Thamerbinnenpolder. Het gerecht Kudelstaart is in het midden van de 13de eeuw naar aanleiding van grensconflicten verdeeld in een Hollands gedeelte (Hollands Kudelstaart) en een Stichts gedeelte (De Bezworen Kerf). Deze beide gedeelten vormden samen één gerecht. Het Stichtse deel van dit gerecht bestond uit De Bezworen Kerf (tussen Kudelstaartseweg in Kudelstaart en de Drecht), het Geerland (een driehoekig stuk land bij het Huis ter Lucht, met als kern het buurtschap De Banken), Steenwijk (een ontginning tussen de Kwakel en de Legmeerdijk) en het Steenwijkerveld (tussen de Drechtdijk en het Zijdelmeer). Het voormalige gerecht Kalslagen bestond onder meer uit het zuidwestelijke deel van de gemeenten Uithoorn en Aalsmeer.

In de 17de eeuw ontstond een toenemende wateroverlast in het gebied ten westen van de Amstel. Omstreeks 1633 is de Thamerpolder gesticht, in aansluiting op de in 1629 gestichte Bovenkerkerpolder in Amstelveen. De blijvende dreiging van overstromingen van de Amstel/ Drecht en het Haarlemmermeer deed in 1633 de ingelanden van Aalsmeer, Kalslagen, Uithoorn, Legmeer, Bovenkerk en de Buitendijkse landen in de Buitenveldert besluiten hun landerijen in te polderen. Voor de stichting van deze zeer grote polder, de Grote of Generale Polder, is toestemming verkregen in 1635 (Proost van Sint Jan) en in 1637 (Staten van Holland). Deze polder heeft tot aan het einde van de 19de eeuw gefunctioneerd, ondanks de grootschalige verveningen (en de groei van de binnenwateren) en het feit dat de ingelanden van Aalsmeer zich reeds in ca 1673 hadden teruggetrokken.

Toen in de loop van de 17de eeuw de vraag naar turf sterk toenam, zijn zeer grote gebieden in de huidige gemeente Uithoorn vergraven. Hierbij werden de oevers van de binnenmeren weggebaggerd tot een diepte van ca 3 meter. Op die wijze werden de binnenmeren uitgebreid tot zeer grote waterplassen. Ook onder invloed van stormen kalfden de kusten sterk af. In de 17de en 18de eeuw is vrijwel al het land onder Thamen, Kudelstaart en Kalslagen vergraven en verspoeld. Zelfs het dorp Thamen is omstreeks 1660 ten prooi gevallen aan de uitbreidende plassen. De bevolking is toen (massaal) verhuisd naar de Vinkebuurt (aan de Amstel). In 1662 werd toestemming verkregen om daar de oude parochiekerk te herbouwen. Van de oorspronkelijke ontginningen zijn slechts de Uithoornse Polder (De Bezworen Kerf) en smalle stroken langs de Drecht van de Kalslagerpolder en het Geerland (met inbegrip van de hoofdplaats De Banken) behouden gebleven. In 1792 verleenden de Staten van Utrecht octrooi tot vervening en aansluitende droogmaking van de Thamerbinnenpolder. Daarbij moest een smalle strook land langs de Amstel in stand worden gehouden, het Bovenland. In 1848 werd het uitgeveende gebied drooggemalen en in 1851 werd er weer voor het eerst geploegd.

In de 19de eeuw zijn de waterplassen nog aanmerkelijk uitgebreid, zowel door verdergaande winning van veen als door afkalving van de kusten. Omdat hiermee steeds meer goede landbouwgrond verloren ging zijn er plannen gemaakt om de plassen droog te maken. De zeer hoge kosten weerhielden echter de uitvoering van dit werk. Mede in verband met het succes van de droogmaking van het Haarlemmermeer, besloot ir. J.R.M. Wiegel de Legmeerplassen droog te maken. Hij verkreeg bij KB van 21 april 1873 vergunning voor de droogmalen van het noordelijk deel van de Legmeerplassen (met inbegrip van de Thamerpolder) en bij KB van 27 januari 1878 voor het droogmalen van het zuidelijk gedeelte van de Legmeerplassen (of Stichtse Poel). De Noorderlegmeerplassen zijn tussen 1876 en 1879 drooggemalen, de Zuiderlegmeerplassen in 1882 en 1883. Deze polders zijn verdeeld in langwerpige smalle kavels. De zware kleigrond bleek zeer geschikt voor de akkerbouw. Recent zijn deze polders herkaveld, waarbij de oude kavels zijn samengevoegd tot grote recht-

hoekige kavels. Tevens zijn toen bloemkwekersbedrijven in de polder gevestigd.

De bovenlanden van de Kalslagerpolder en het Geerland en de Uithoornse Polder zijn de enige gebieden in Uithoorn, die nooit zijn uitgeveend. De oorspronkelijke strokenverkaveling in deze gebieden is voor een belangrijk deel behouden. Zelfs de gerende strokenverkaveling van het Geerland is nog herkenbaar in het bovenland van de Zuiderlegmeerpolder. Tot voor kort was dit gebied vrijwel uitsluitend in gebruik voor de veeteelt. Pas na de Eerste Wereldoorlog is de tuinbouw in de Uithoorse Polder geïntroduceerd, voornamelijk langs de in 1884 aangelegde Drechtdijk. Pas na de Tweede Wereldoorlog is de glastuinbouw op grootschalige wijze geïntroduceerd, waarbij omstreeks 1975 de westelijk helft van de polder is verkaveld tot een kassenbouwgebied.

6. Bebouwingskarakteristiek

6.1 Uithoorn

Het dorp Uithoorn bestaat uit twee delen, die van elkaar worden gescheiden door de provinciale weg: de Schans en het Marktveld/ Dorpsstraat. De hoofdstraat van "de Schans", eveneens Schans geheten, heeft een S-vormig beloop. In dit deel van het dorp bevindt zich een aantal gebouwen met bijzondere functies. Als voornaamste gebouw moet het oude herberg-rechthuis (Schans 29) worden genoemd, dat nog tot 1914 heeft gediend als raadhuis. Het huidige gebouw is aan het einde van de 18de eeuw gebouwd, nadat het oude pand bij de dorpsbrand van 1781 was vernield. Oorspronkelijk lag naast dit pand het aanlegpunt van het veer over de Drecht. In 1658 is het veer vervangen door een vaste brug, die tot 1938 heeft gefunctioneerd. In dat jaar is de nieuwe brug in gebruik genomen, als onderdeel van de Provincialeweg (de Raadhuis-brug). Na de brand van 1781 is in de Schans een katholieke schuilkerk gebouwd, die in 1866 door de huidige kerk (Schans 14) is vervangen. Deze neo-romaanse kerk, gewijd aan St. Jan de Doper (Schans 16), is ontworpen door de architect Van de Brink. In 1884 is de kerk voorzien van een dubbeltorenfront. Tenslotte is de kerk in 1962 uitgebreid met een priesterkoor en een portaal, naar ontwerp van J.G. de Groot. Naast de kerk staat de pastorie (Schans 16), die omstreeks 1920 is gebouwd naar ontwerp van Herman van der Zijden. Tegenover de kerk staat de voor-malige school (Schans 15). In 1874 kocht het RK armbestuur twee huizen om daar een school en een schoolmeesterswoning te bouwen. In 1905 is de school vervangen door het huidige gebouw, dat achter tegen de oude schoolmeesterswoning staat. In 1920 is de functie van het gebouw gewijzigd tot een parochiehuis en een kosterswoning. De verdere bebouwing van de Schans bestaat uit eenvoudige woningen en winkels uit de 18de tot 20ste eeuw. Het merendeel van deze gebouwen bestaat uit een of twee bouwlagen en een kap. Het dorpskarakter van de Schans wordt nog versterkt door de vele paden en stegen, die de achterterreinen ontsluiten.

Ten noordoosten van de Schans had het dorp Uithoorn oorspronkelijk een lineair karakter: de Dorpsstraat, het Marktplein en de Wilhelminakade. Langs de Dorpsstraat bevindt zich een tweezijdig bouwlint, langs het Marktplein en de Wilhelminakade enkelzijdige bebouwing. Tussen de meeste gebouwen bevinden zich stegen of doorgangen naar de achter-terreinen. In dit gedeelte van het dorp bevinden zich de meeste winkels en (voormalige) werkplaatsen. Zowel de bouwhoogte als de dichtheid is vrij gering. De meeste (oudere) gebouwen bestaan uit één bouwlaag en een kap. Het woonhuis Dorpsstraat 36, 36a (1851) is een traditioneel gebouw van deels één en deels twee bouwlagen met kruisende zadel-daken. Het aangebouwde portaal heeft een deur met drie spitsboog-vormige bovenlichten. De woningen Marktplein 13 en Wilhelminakade 5 dateren vermoedelijk uit de 19de eeuw. In respectievelijk 1942 en ca. 1945 zijn deze woningen voorzien van opmerkelijk traditioneel vorm-gegeven gevels: een trapgevel (Marktplein 13) en een brede klokgevel (Wilhelminakade 5). Op de overgang van het Marktplein en het Dorpsplein bevindt zich het nieuwe raadhuis, dat in 1938 is gebouwd naar ontwerp van de architecten M.J. Granpré Molière, P. Verhagen en A.J.Th. Kok. Dit langwerpige gebouw heeft een gelede vorm en ligt evenwijdig aan de rivier de Drecht. Naast de spoorbrug, grotendeels in de Drecht staande, bevindt zich het walkantoor voor beurtschippers. Dit vierkante gebouw van één bouwlaag en een tentdak is in 1946/47 gebouwd in 18de-eeuwse vorm, naar ontwerp van het architectenbureau Zanstra, Giesen en Symons. Veel van de bebouwing langs de Dorpsstraat, Marktplein en de Wilhelminakade is in de tweede helft van de

20ste eeuw vervangen of vernieuwd. Tussen ca 1912 en 1915 is het spoorwegennet Amsterdam – Alphen (aan de Rijn) en Haarlem – Nieuwersluis aangelegd, dat werd geëxploiteerd door de HESM (Hollandse Electrische Spoorweg Maatschappij). Omdat Uithoorn hierin een remiseplaats was is een groot rangeerterrein gerealiseerd. Het station (Stationsstraat 41, 43, 45) is gebouwd in 1914. In vormgeving is het sterk verwant aan enige ander stations op dit lijnennet. Bij Uithoorn kruiste de spoorlijn naar Nieuwersluis de Drecht, waartoe een ijzeren draaibrug is gebouwd. Kort na 1900 is ook het buitendijkse terrein tussen de Dorpsstraat en de Drecht verkaveld, waarbij korte dwarsstraatjes zijn aangelegd. De bebouwing bestaat voornamelijk uit eenvoudige (arbeiders)woningen, deels tot korte series geschakeld. Het bovenland langs de Drecht wordt afgesloten door de voormalige Achterdijk. Langs deze dijk, omgedoopt tot de Thamerlaan, is omstreeks 1900 een reeks eenvoudige woningen gebouwd (Thamerlaan 15/16, 17 en 18/19). Enkele hiervan zijn uitgevoerd als dubbelwoningen. In later periode zijn hier ook enige middenstandswoningen gerealiseerd. In de late jaren dertig is voor het gebied tussen de Wilhelminakade en de Thamerlaan een uitbreidingsplan ontworpen, waarvan voor 1945 slechts een zeer klein deel is uitgevoerd. Na de tweede wereldoorlog is deze buurt voltooid.

De Wilhelminakade loopt over in de Amsteldijk. Het bouwlint van de Wilhelminakade loopt vrijwel ononderbroken door in de bebouwing van de Vinkebuurt (Thamen aan de Amstel). Deze buurt valt heden ten dage nauwelijks meer als een oude kern te herkennen. De kerk (Amsteldijknoord 1) vormde het middelpunt van de buurt. Zij is in 1834 gebouwd, ter vervanging van de oude kerk die uit 1662 dateerde. De ontwerper was de architect Kooperdraad uit Alphen aan de Rijn. Langs de Thamerweg en de Burgemeester van Meetelenstraat zijn in de jaren twintig rijen arbeiderswoningen gebouwd. Deze woningen staan in de nabijheid van de industrie-vestigingen aan de Amsteldijk.

6.2 De Kwakel

Bij de MIP-inventarisatie wordt onder het dorp De Kwakel de lintbebouwing langs de Drechtdijk, Boterdijk en het Kwakelsepad verstaan. De dorpskern ligt op de kruising van deze drie wegen. Hier bevinden zich de kerk (ca 1960) en enige winkels. Met name na de Eerste Wereldoorlog zijn met name langs het Kwakelsepad en het westelijke deel van de Boterdijk vele kleine arbeiderswoningen gebouwd, vooral voor kwekers en landarbeiders (in de Legmeerpolders). Na de Tweede Wereldoorlog zijn de bouwlinten nog verder verdicht, nog steeds voornamelijk met kwekerswoningen.

In De Kwakel komen zowel dwarshuisboerderijen als langhuisboerderijen voor. Er is slechts één voorbeeld aangetroffen van een hooihuisboerderij, namelijk de 18de-eeuwse voorganger van de boerderij Drechtdijk 49. Dit gebouw was verwant aan de hooihuisboerderijen aan de Uiterweg te Aalsmeer. Omstreeks 1860 is de hooihuisboerderij verbouwd tot de huidige tweebeukige boerderij. Hierin zijn nog slechts enkele fragmenten van de hooihuisboerderij herkenbaar. De oudste nog bestaande boerderijen dateren uit de 17de eeuw; hiervan is de langhuisboerderij Boterdijk 109 een voorbeeld. De belangrijkste voorbeelden van dwarshuisboerderijen zijn Drechtdijk 78 (De Hoop, 1858), Drechtdijk 90 (1863) en Drechtdijk 137 (1865). Deze drie boerderijen zijn sterk verwant; ze bestaan uit een grotendeels onderkelderd rechthoekige voorhuis van één bouwlaag en een schilddak en een langwerpig schuur met een snijdend zadeldak (met wolfeind of schildeind). De boerderij Drechtdijk 90 heeft een klein zomerhuis (dat recent is vernieuwd). De dwarshuisboerderij Boterdijk 130 heeft waarschijnlijk een oudere oorsprong. Bij de verbouwing tot woonhuis zijn nieuwe vensters aangebracht. De voornaamste

voorbeelden van langhuisboerderijen zijn Boterdijk 77 (Nooit gedacht, ca. 1900), Boterdijk 91 (Leeuwarden, 1894), Drechtdijk 89/91, Drechtdijk 117 en Drechtdijk 125 (De Dankbaarheid, 1865). Deze boerderijen hebben alle een zomerhuis. De boerderijen Drechtdijk 89/91, 117 en 125 vertonen een opvallende onderlinge verwantschap.

6.3 Buitengebied

In het buitengebied bevindt zich betrekkelijk weinig bebouwing. Aan de dijk langs de Drecht (het Jaagpad) bevindt zich enige verspreide bebouwing, met kleine concentraties bij de sluis bij Huis ter Lucht en Huis ter Leeuw. Het buurtschap "De Banken" vormt een kleine concentratie op de bovenlanden van de Legmeerpolder. De Banken is de voormalige hoofdplaats van het Geerland. Er bevinden zich enige boerderijen en woningen uit verschillende perioden in de traditionele verkaveling. In de Legmeerpolder bevinden zich grote landbouwbedrijven, voornamelijk langs de Hoofdweg, Achterweg, Poelweg en Noorddammerweg. Na de herverkaveling uit ca 1970 zijn in deze polders grote kwekerijen van bloemen en planten gevestigd. Tussen deze bedrijven bevinden zich villa's van kwekers. Een aantal oude landbouwboerderijen is behouden. Deze boerderijen hebben zeer grote schuren, veelal met een lichtbeuk in de kap (een soort basilikale opzet). Deze schuren zijn sterk verwant met de landbouwschuren in de Haarlemmermeerpolder. Aldaar worden ze het "Haarlemmermeertype" genoemd. Voorbeelden van deze landbouwbedrijven zijn Hoofddijk 39 en Dwarsweg 1.

Verantwoording inventarisatie

Het MIP-onderzoek in de gemeente Uithoorn bestaat uit twee delen, namelijk 1: de gemeentebeschrijving, waarin op thematische wijze de voornaamste ruimtelijke ontwikkelingen in de periode 1850-1940 zijn beschreven (het onderhavige rapport), en 2: de inventarisatie van objecten en stedebouwkundige structuren uit de periode 1850-1940 (zie bijgevoegde adressenlijst).

Bij de inventarisatie in de gemeente Uithoorn zijn in totaal 72 objecten en complexen beschreven en gefotografeerd. Deze objecten en complexen zijn geselecteerd op de stedebouwkundige, architectonische en/of historische gronden en getoetst op hun gaafheid en zeldzaamheid. Deze selectiegronden zijn uitvoerig omschreven in enkele publikaties van de Rijksdienst voor de Monumentenzorg. Daarnaast zijn nagenoeg alle gebouwen met een bijzondere of openbare functie opgenomen, omdat deze veelal zowel door situering als betekenis in de (plaatselijke) historie een meer prominente plaats in de gemeente innemen. Tevens zijn vrijwel alle waterstaatkundige en militaire werken uit de periode 1850 tot 1940 beschreven en gefotografeerd.

Voor de gemeente Uithoorn is in het kader van deze inventarisatie geen stedebouwkundige typologie gemaakt, omdat de uitbreidingen in de periode 1850-1940 zich voornamelijk hebben beperkt tot verdichting en invulling van bestaande structuren en een geringe lineaire groei. De grootschaliger uitbreiding van het dorp Uithoorn in de Thamerbinnenpolder (plan Wieger Bruyn, 1938) is voor het grootste deel na de Tweede Wereldoorlog bebouwd, deels volgens een gewijzigd plan. Er zijn geen gebieden met bijzondere waarden aangemerkt, omdat er geen gebieden integraal samenhangende stedebouwkundige en architectonische waarden (uit de periode 1850-1940) zijn behouden.

De inventarisatie voor het MIP heeft een onafhankelijk en zelfstandig karakter. De inventarisatieresultaten van het MIP bleken echter voor het overgrote deel overeen te komen met de resultaten van de gemeentelijke monumenteninventarisatie uit 1988, voorzover het panden uit de periode 1850-1940 betreft. Om zoveel mogelijk eenheid tussen beide inventarisaties te krijgen zijn enkele nog niet opgenomen panden uit de gemeentelijke inventarisatie alsnog toegevoegd aan de MIP-lijst. Daarnaast zijn veel feitelijke gegevens aan het rapport van de gemeentelijke inventarisatie "Monumenten-inventarisatie Uithoorn" ontleend.

Literatuur

Hellendoorn, F., *Concept-register Uithoorn* (provinciale monumenten), gekopieerd rapport 1990.

Jonge, A.W.J. de, *De Haarlemmermeerspoorlijnen in oude ansichten*, Zaltbommel 1982.

Kant, P., P. Saal, R. Schimmel en J. de Zee, *De Stelling van Amsterdam, vestingwerken rond de hoofdstad 1880-1920*, Beetsterzwaag z.j.

Monumenteninventarisatie gemeente Uithoorn, rapport van de gemeentelijke monumentencommissie, Uithoorn 1988.

Rapport der provinciale commissie ter bestudering van de gemeentelijke indeling van Noord-Holland, tweede deel: J. Het gebeide Amsterdam, K. Meerlanden, Haarlem 1959.

Uit de hoorn der historie; catalogus bij de tentoonstelling Uit de hoorn der historie (in) De Olievaar-Uithoorn, Uithoorn 1979.

Uithoorn, 25 jaar uitbreiding, Bouw 1960 (jrg. 15), blz 210-217.

Verkerk, C.L., *de Bezworen Kerf*, De lange brug: jrg. 2-1977, blz 12-15.

Wopereis, A.A., *Een huis, een tuin en erf in Het Bezworen Kerf: geschiedenis van de ontwikkeling van de land- en tuinbouw aan de Drechtdijk te De Kwakel*, Haarlem 1981.

Herkomst afbeeldingen

1. MIP-inventarisatiegebieden Noord-Holland; Provinciale Planologische Dienst Noord-Holland, 1988.

2. De gemeente Uithoorn in ca 1854; topografische militaire kaart 1:50.000, facsimile-uitgave van de topografische dienst en Unieboek; blad 31.

3. De gemeente Uithoorn in 1866 Kuyper, J.; *Gemeente-atlas van Nederland naar officiële bronnen bewerkt,* (vierde deel, Noord-Holland), Leeuwarden 1869/ Zaltbommel 1971 (reprint).

4. De gemeente Uithoorn in ca 1908, Wieberdink, G.L. samenst.; *Historische Atlas Noord-Holland, chromotopografische kaart des Rijks,* 1:25.000, kaartnummers 384 (Venneperdorp: 1875, 1887/1903 en 1905), 385 (Aalsmeer: 1874, 1899/1903 en 1911), 403 (Rijnsaterwoude: 1875, 1888/1907 en 1914) en 404 (Zevenhoven: 1873, 1887/1902 en 1914).

5. De gemeente Uithoorn in 1943; Amerikaanse stafkaarten: A.M.S. M831, US Army Washington DC 130057, samengesteld uit sheet 359 (Hoofddorp; fotografische reproduktie), sheet 360 (Ouderkerk) en sheet 367 (Vinkeveen).

6. De gemeente Uithoorn in 1988; topografische kaart 1:25.000, nr. 31A (Roelofsarendsveen, 1988) en nr. 31B (Uithoorn, 1988).

7. Indeling MIP-deelgebieden; ingetekend op een kopie van kaart nr. 6.

8. Bodemkaart van de gemeente Uithoorn, getekend naar de kaart in: stichting voor bodemkartering, de bodem van Noord-Holland, Wageningen 1974.

9. Indeling van de gemeente Uithoorn in landschapstypen, getekend op basis van kaart nr. 6.

10a. Belangrijkste landwegen in de gemeente Uithoorn in ca. 1850, getekend op basis van kaart nr. 6.

10b. Belangrijkste landwegen in de gemeente Uithoorn in ca 1940, getekend op basis van kaart nr. 6.

10c. Belangrijkste landwegen in de gemeente Uithoorn in ca 1990, getekend op basis van kaart nr. 6.

11. Belangrijkste waterwegen in de gemeente Uithoorn, getekend op basis van kaart nr. 6.

12. Spoorwegen in de gemeente Uithoorn omstreeks 1925, getekend op basis van kaart nr. 6.

13. Militaire infrastructuur in de gemeente Uithoorn, getekend op basis van kaart nr. 6.

14a. Belangrijkste dijken en kaden in de gemeente Uithoorn in ca 1860, getekend op basis van kaart nr. 6.

14b. Belangrijkste dijken en kaden in de gemeente Uithoorn in ca 1940, getekend op basis van kaart nr. 6.

15a. Stratenplan van Uithoorn, gedeelte van het Falk-plan: Amstelland en de Meerlanden, 1990.

15b. Stratenplan van De Kwakel, gedeelte van het Falk-plan: Amstelland en de Meerlanden, 1990.

1. MIP-inventarisatiegebieden Noord-Holland

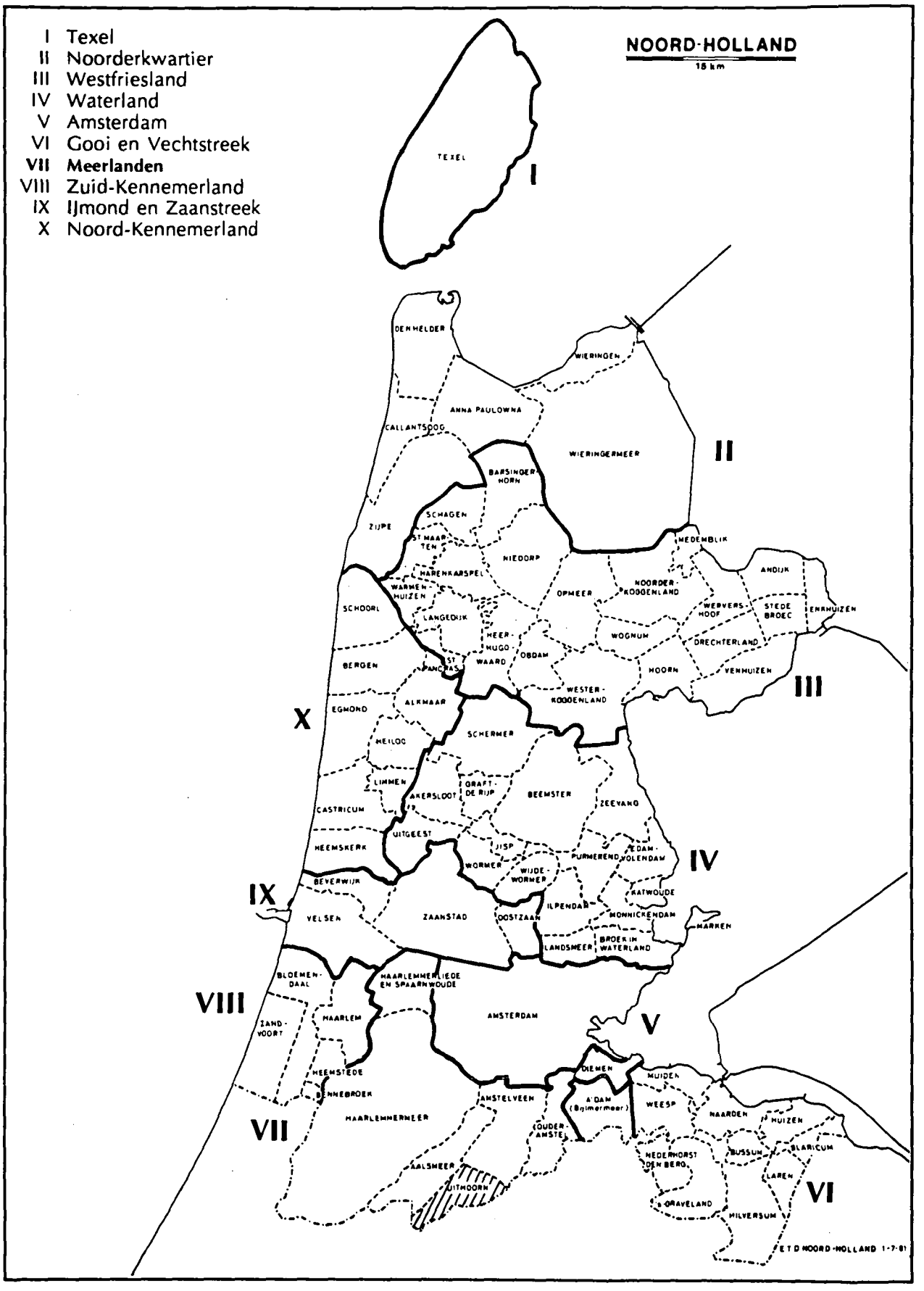

2. De gemeente Uithoorn in ca. 1854

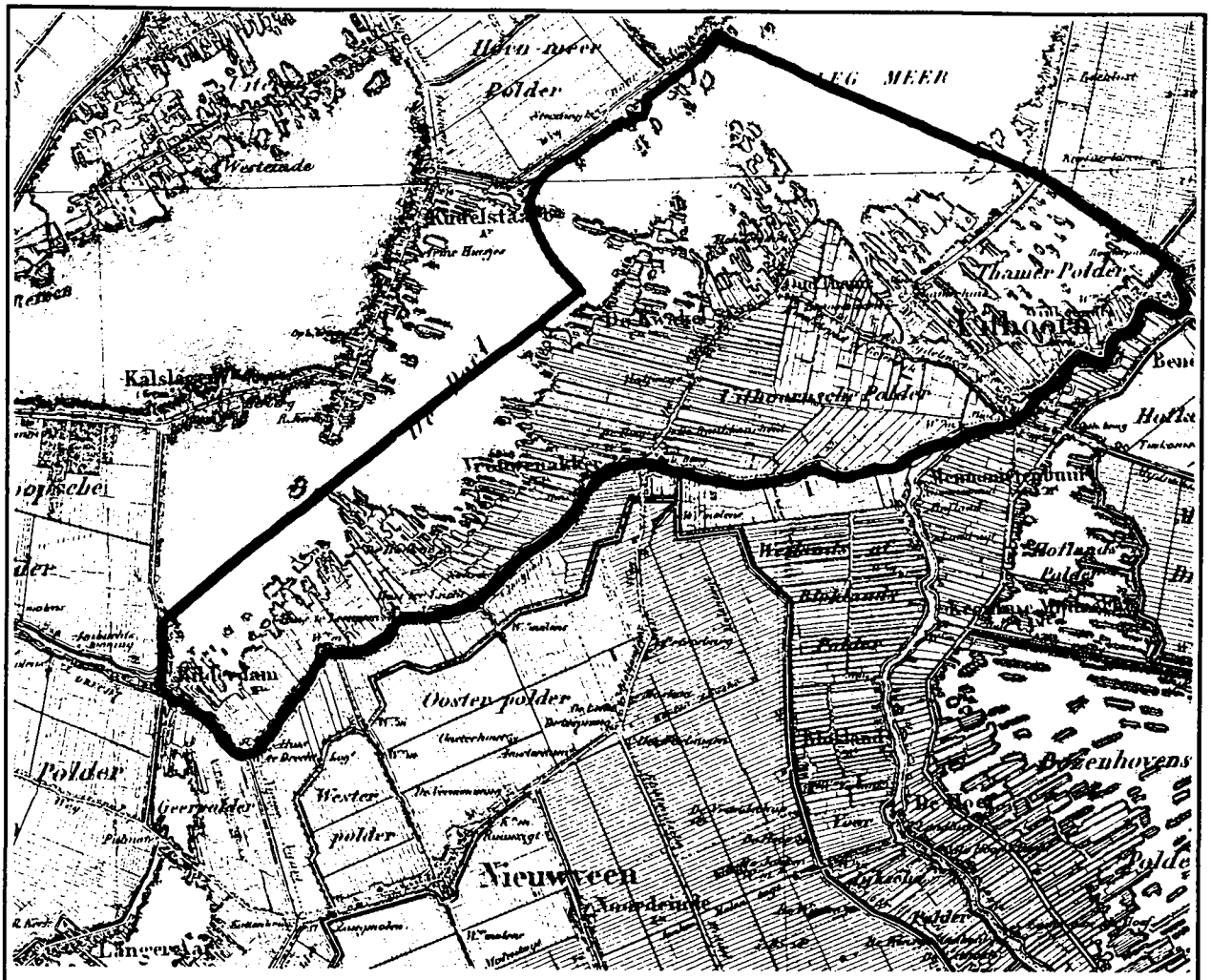

3. De gemeente Uithoorn in 1866

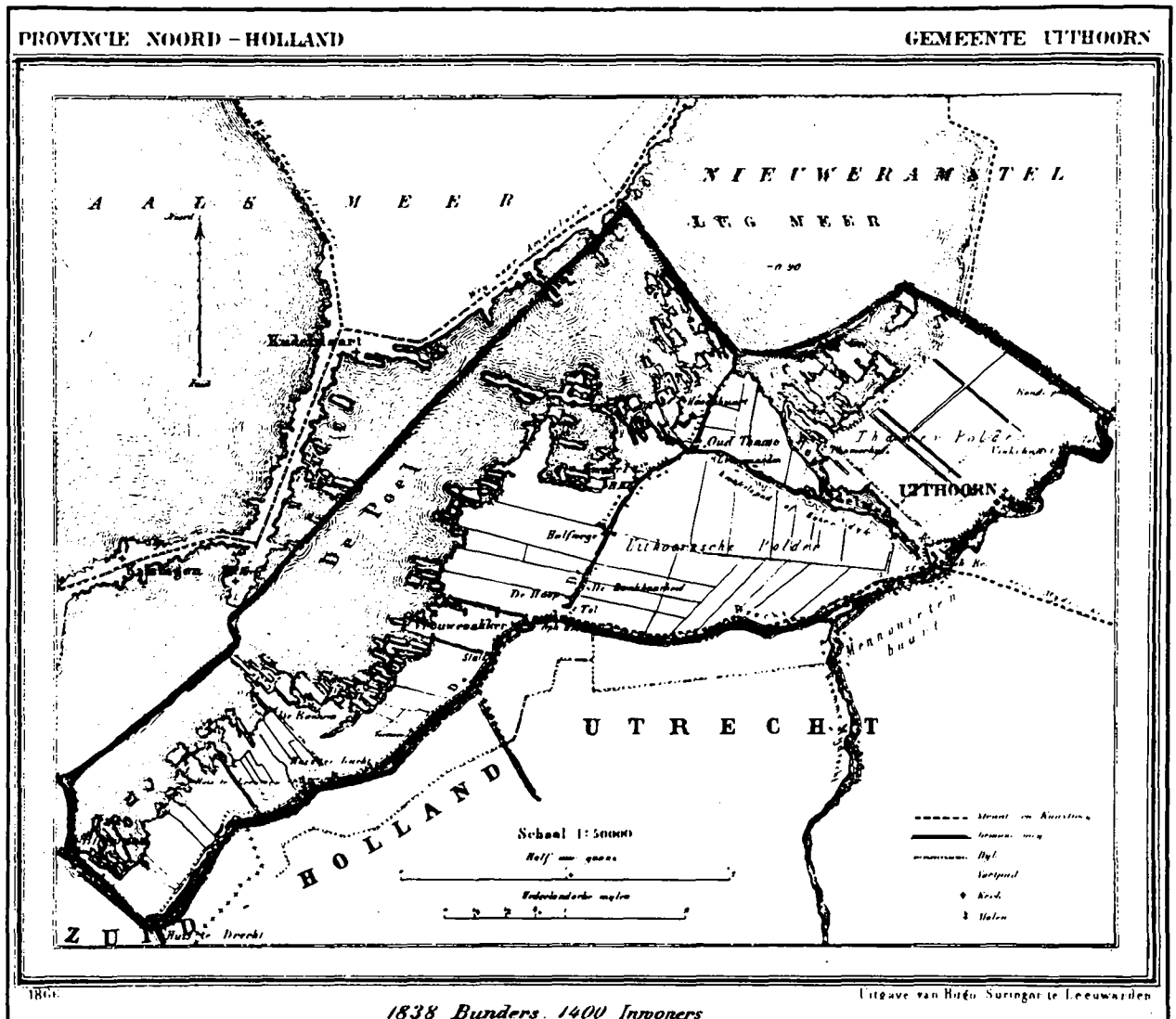

1838 Bunders. 1400 Inwoners

4. De gemeente Uithoorn in ca. 1908

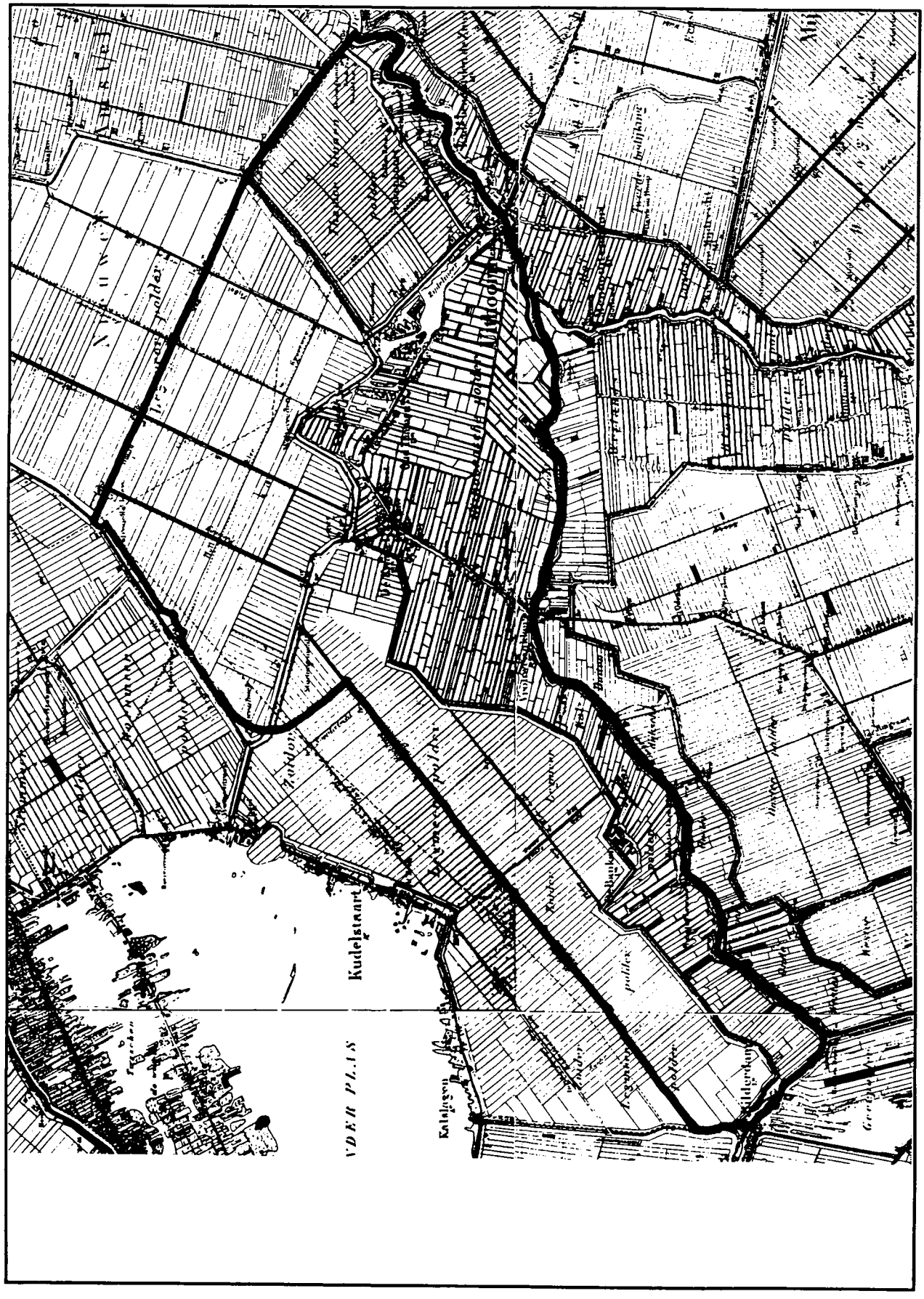

5. De gemeente Uithoorn in 1943

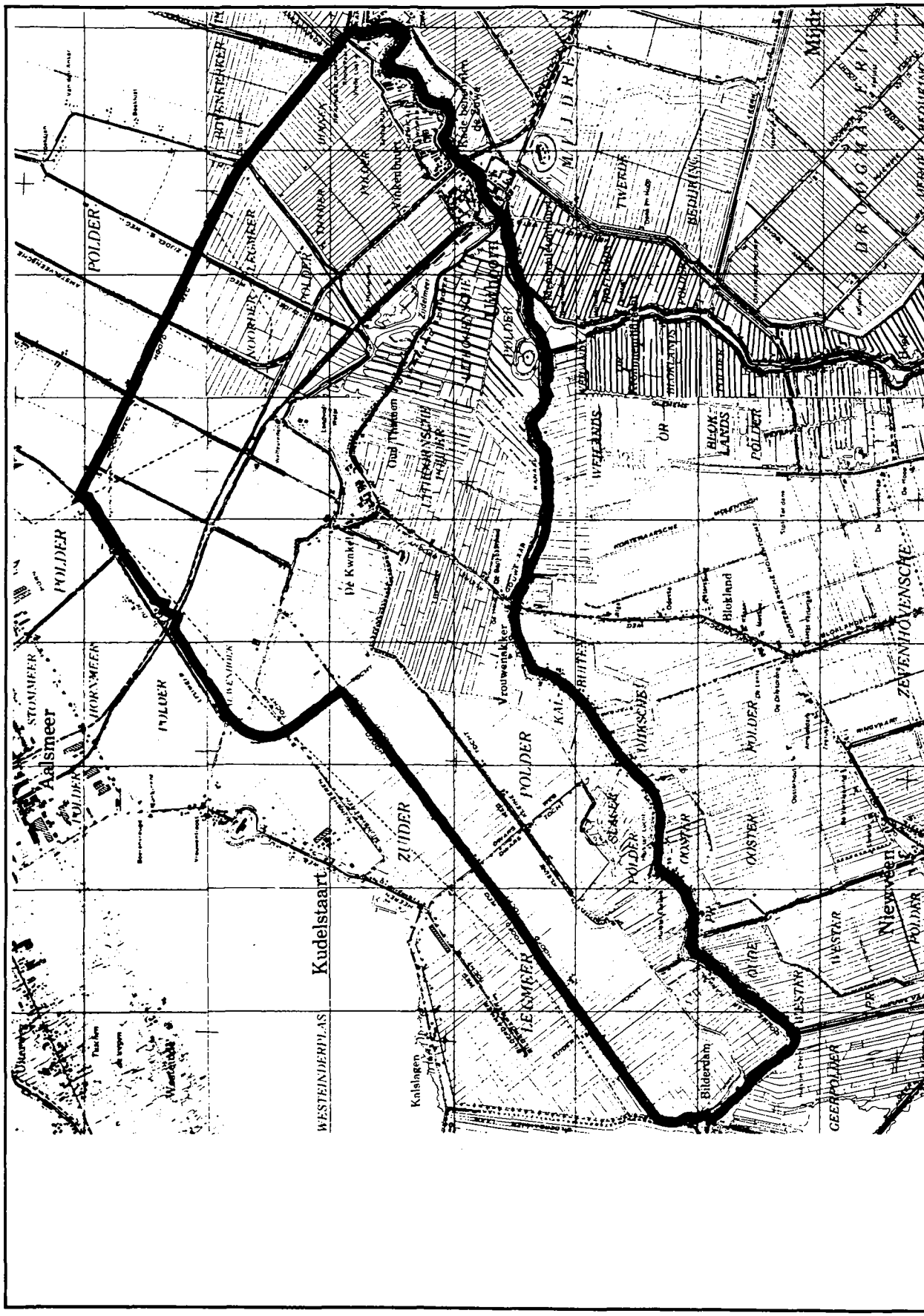

6. De gemeente Uithoorn in 1988

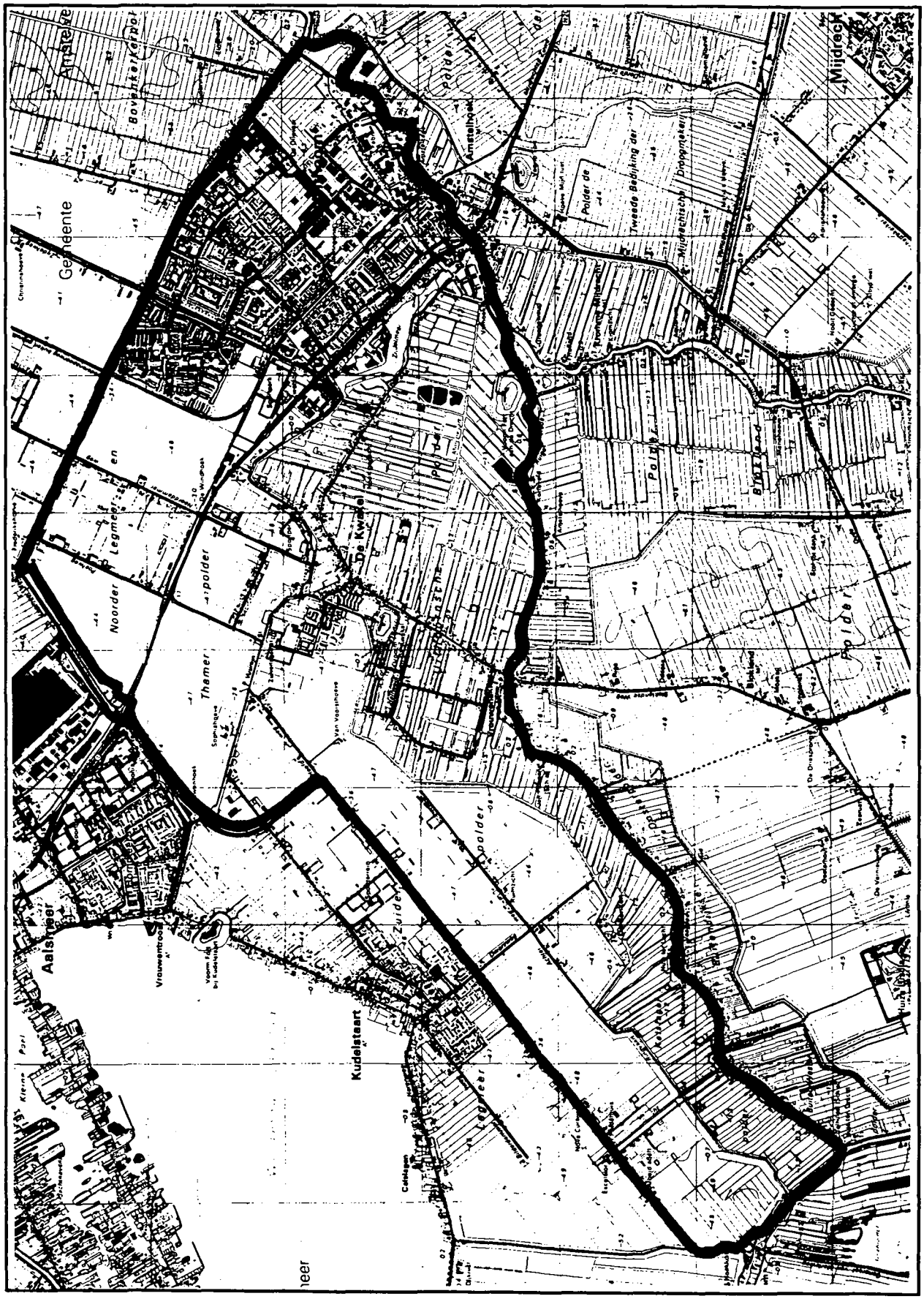

7. Indeling MIP-deelgebieden

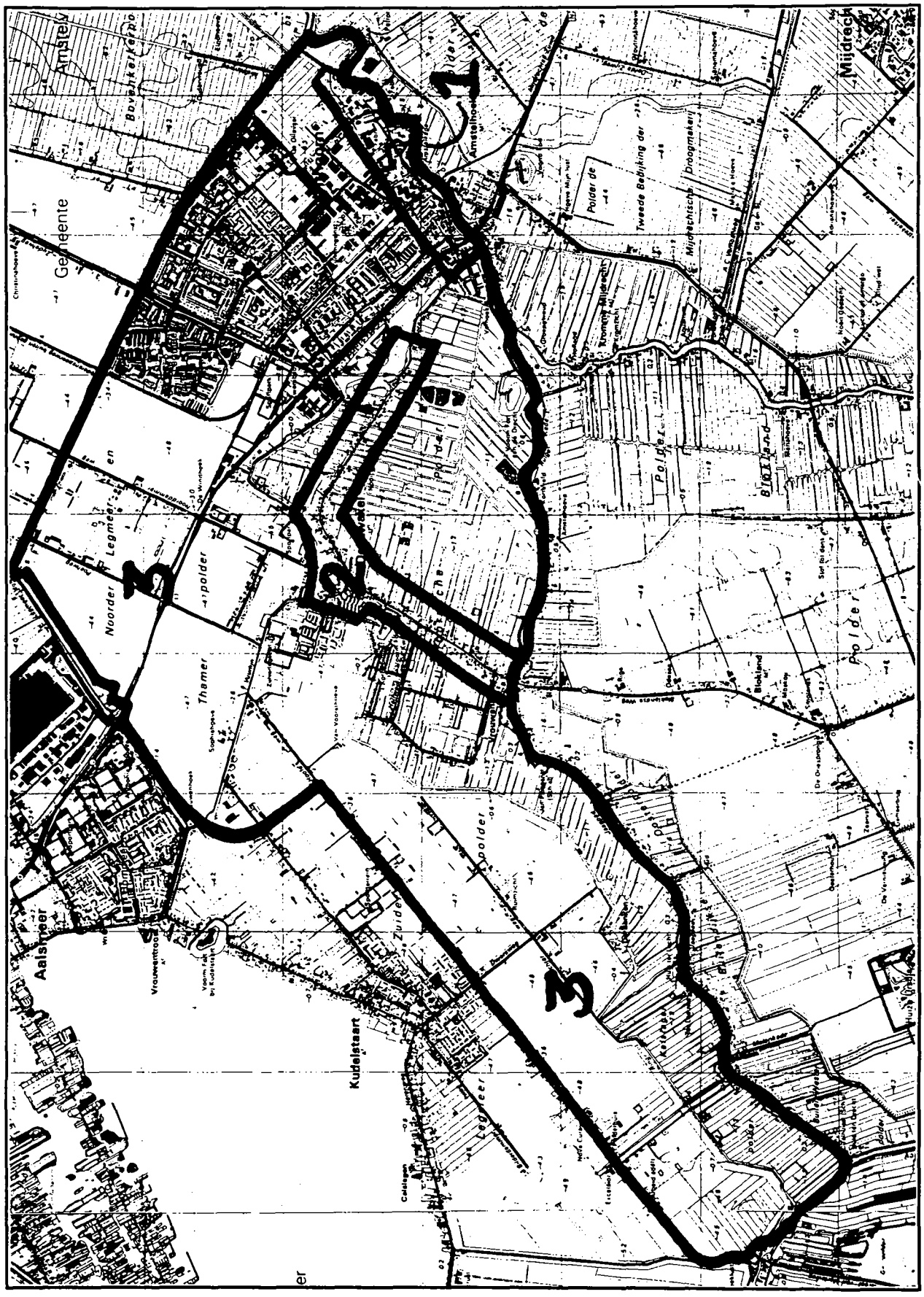

8. Bodemkaart van de gemeente Uithoorn

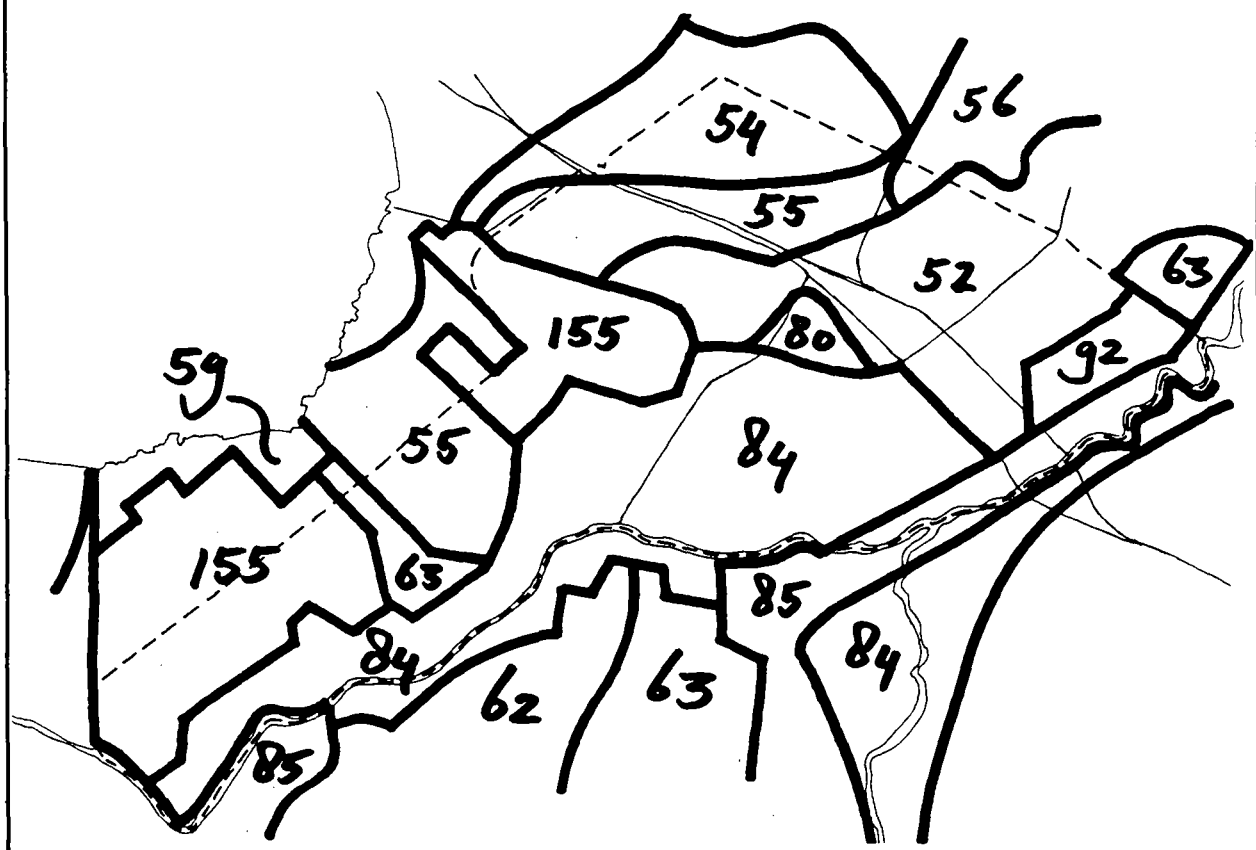

zuiderzeebodem-gronden:
52 kalkarm: zware klei, soms op veen of veenslik (diep zeer humeus)
oude zeekleigronden:
54 kalkrijk en kalkhoudend: sterk kleiïg zand en sterk zandige klei (ondiep humeus)
55 kalkrijk en kalkhoudend: matig zandige en lichte klei (ondiep humeus)
56 kalkrijk en kalkhoudend: zware klei (ondiep humeus)
59 ondiep kalkarm (complex: ondiep en diep zeer humeus tot venig): zware klei
62 kalkarm, soms beneden de 50 cm kalkhoudend (complex: ondiep en diep zeer humeus en venig): klei, aflopend of homogeen met min of meer slappe ondergrond
63 kalkarm, soms beneden de 50 cm kalkhoudend (complex: ondiep en diep zeer humeus en venig); klei, aflopend of homogeen met slappe ondergrond
laagveen
80 kleiarm, kleiïg en zandig kleiïg veen op veenmosveen of zeggeveen
84 kleiarm, kleiïg en zandig kleiïg veen op bosveen
85 humeuze tot venige klei op humusarme zware klei op veen (veen binnen 40 cm)
92 veenontginningsgronden (drooggemaakte meren, plassen en trekgaten): veen, soms venige klei (organische stof van de bovengrond met minder gunstige en ongunstige eigenschappen)
overige
155 complex: door de mens verstoorde gronden, waarvan het oorspronkelijke bodemprofiel onbekend is

9. Indeling van de gemeente Uithoorn in landschapstypen

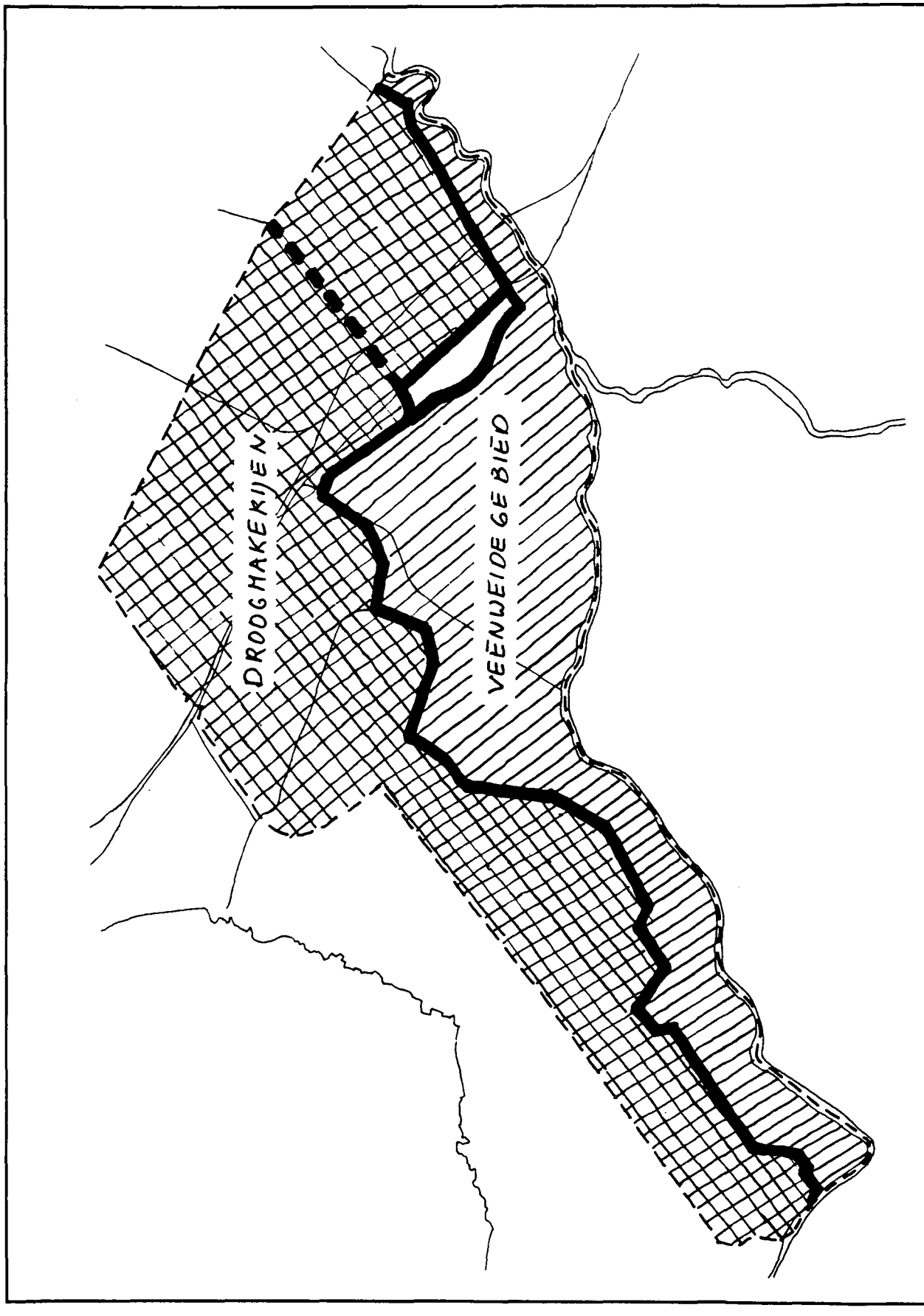

10a. Belangrijkste landwegen in de gemeente Uithoorn in ca. 1850

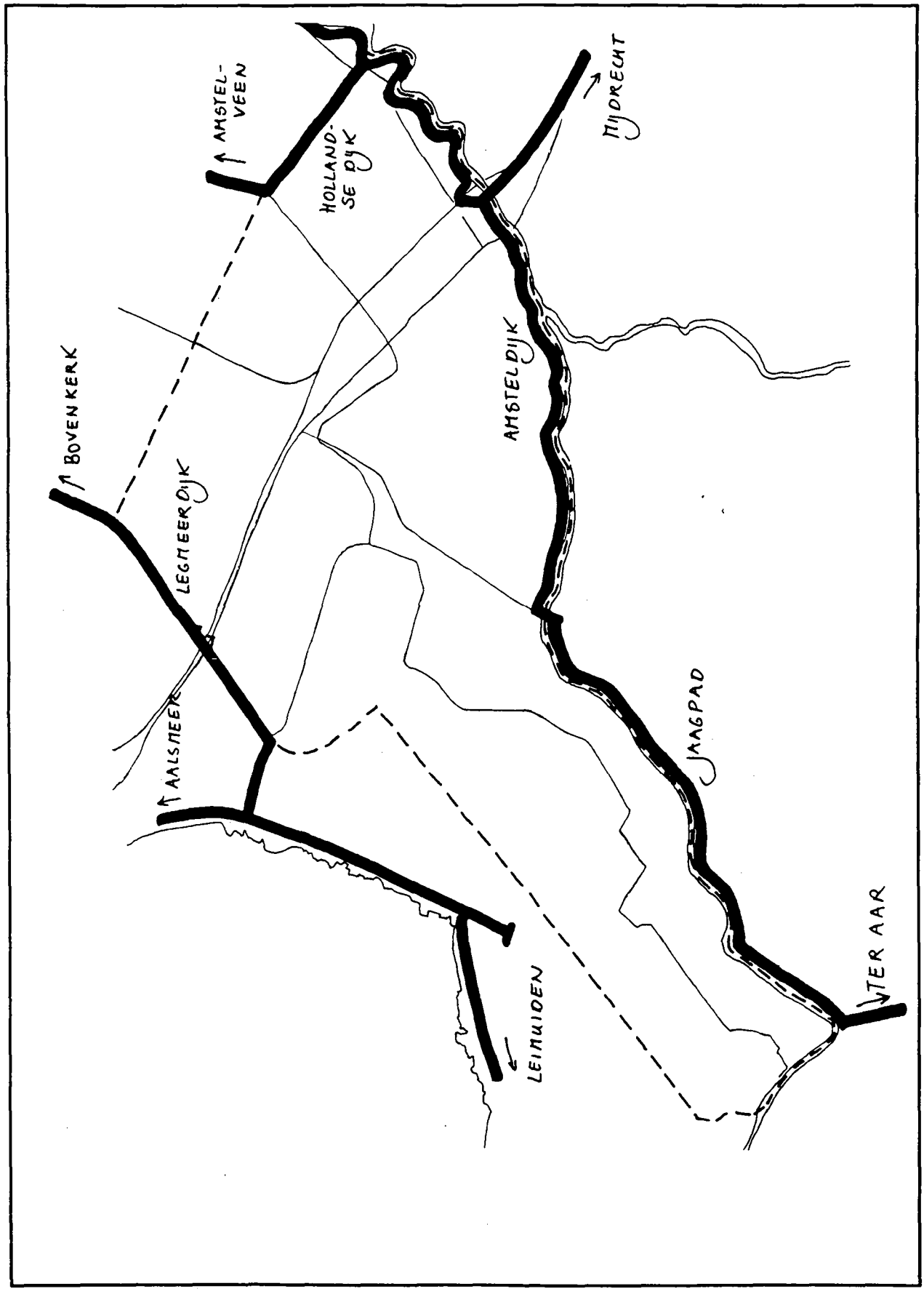

10b. Belangrijkste landwegen in de gemeente Uithoorn in ca. 1940

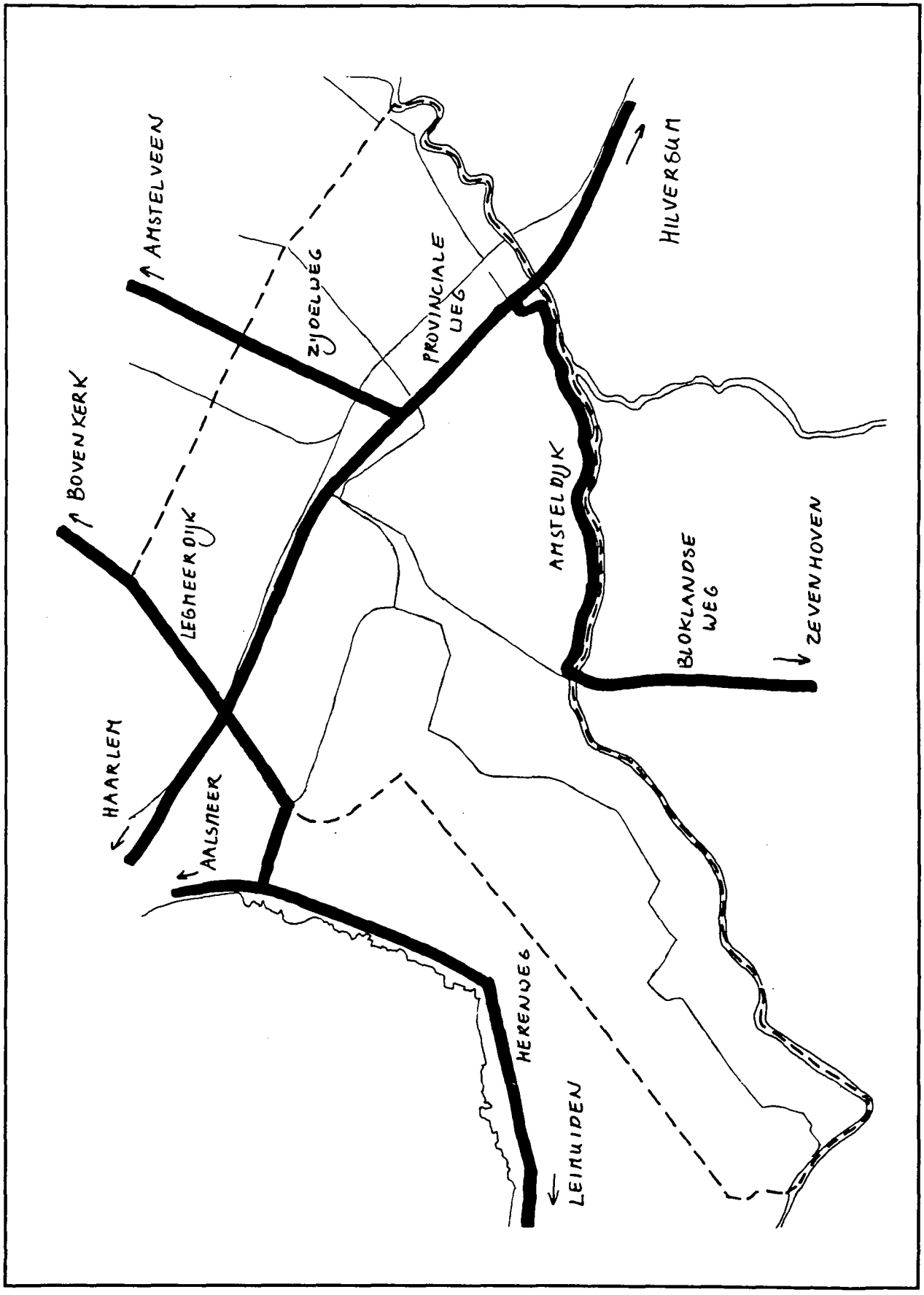

10c. Belangrijkste landwegen in de gemeente Uithoorn in ca. 1990

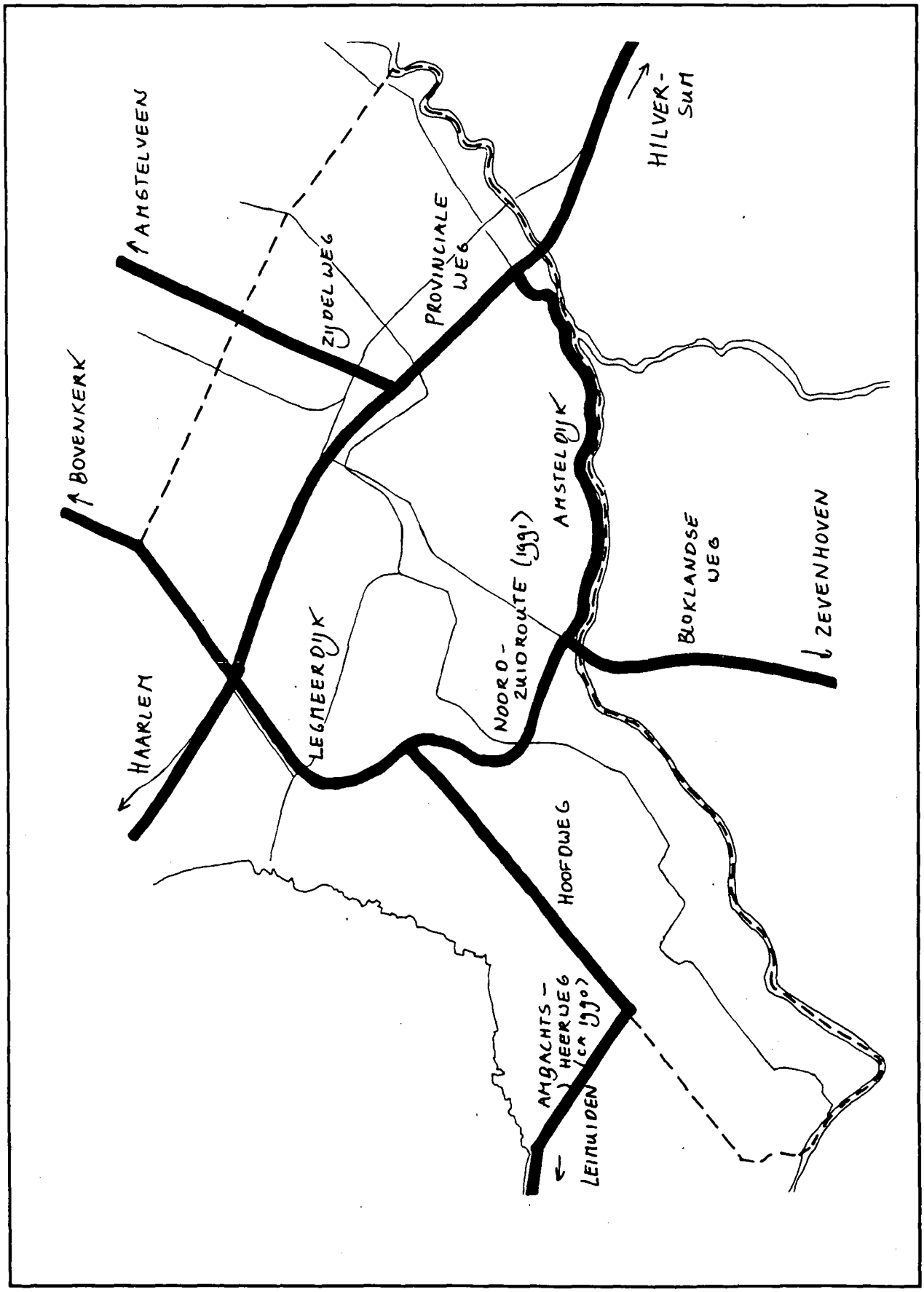

11. Belangrijkste waterwegen in de gemeente Uithoorn in 1991

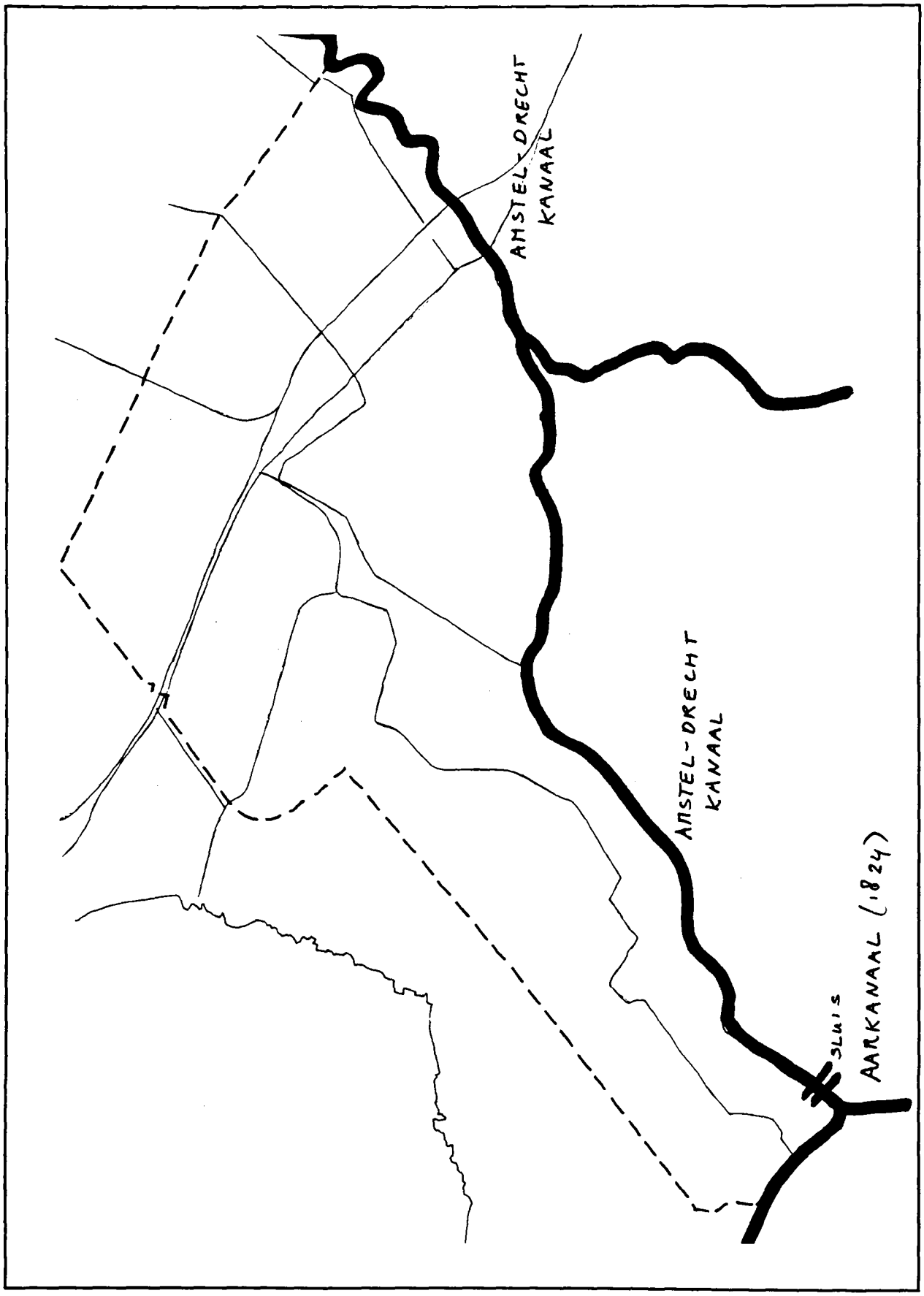

12. Spoorwegen in de gemeente Uithoorn omstreeks 1925

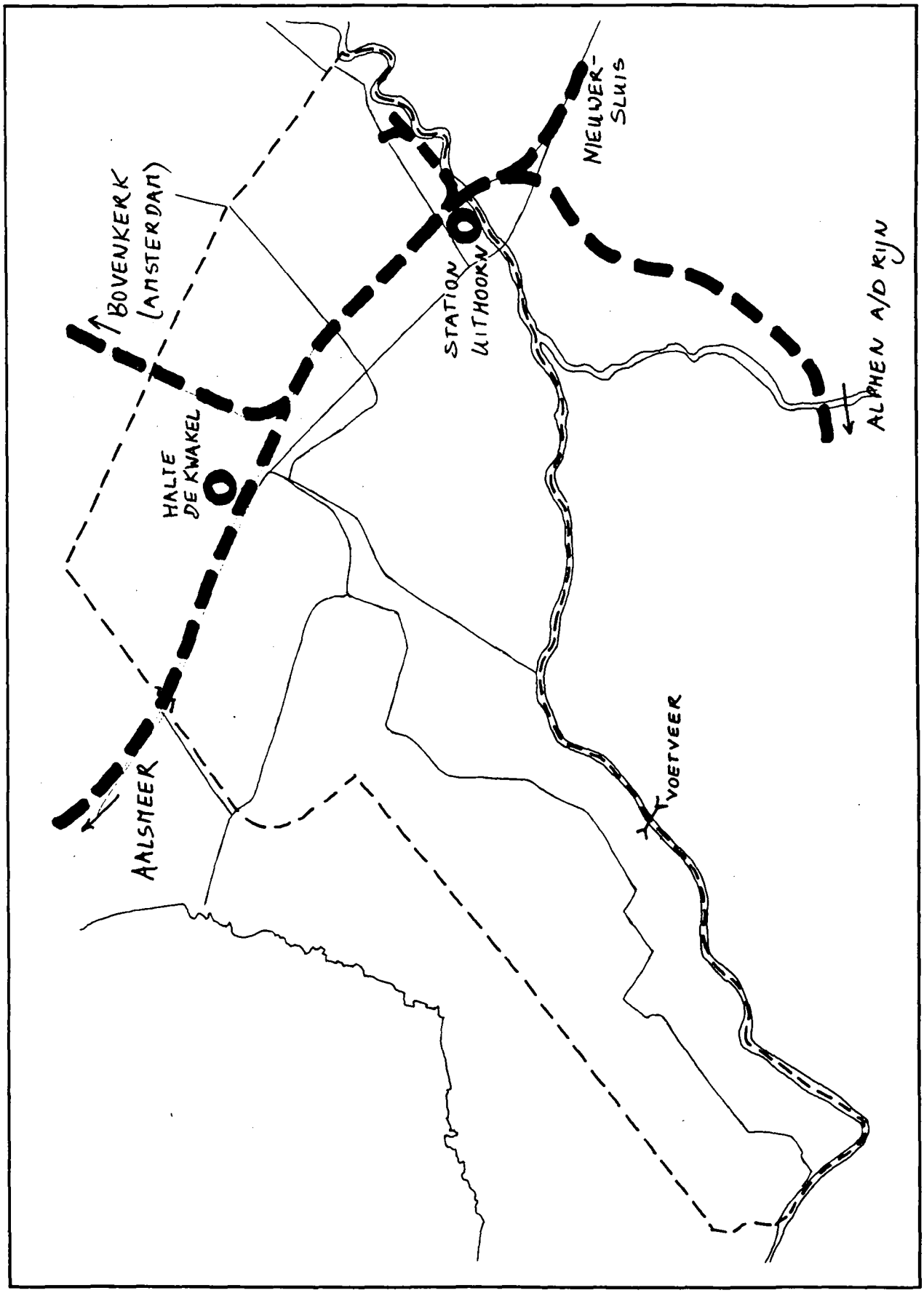

13. Militaire infrastructuur in de gemeente Uithoorn

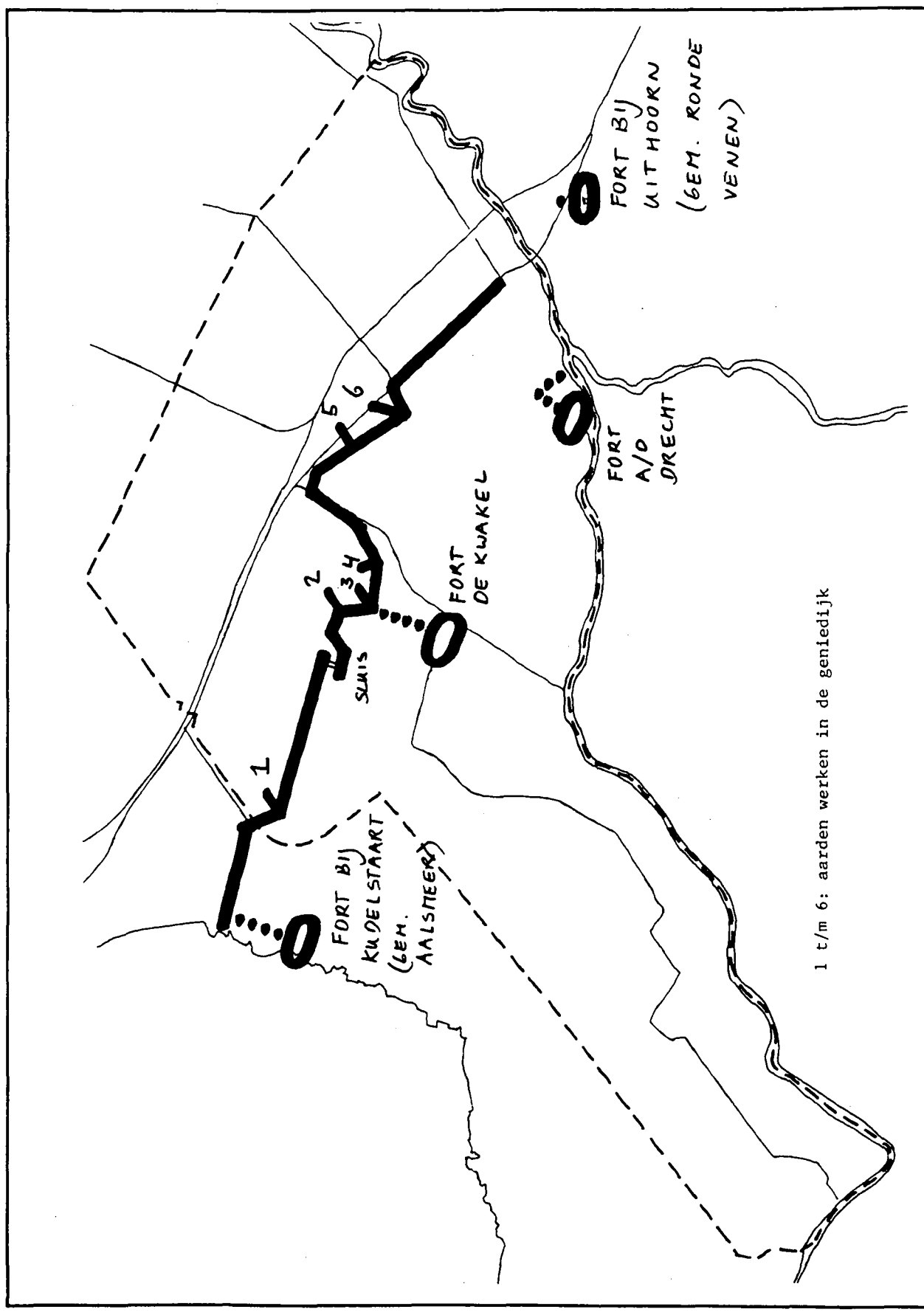

14a. Belangrijkste dijken en kaden in de gemeente Uithoorn in ca. 1860

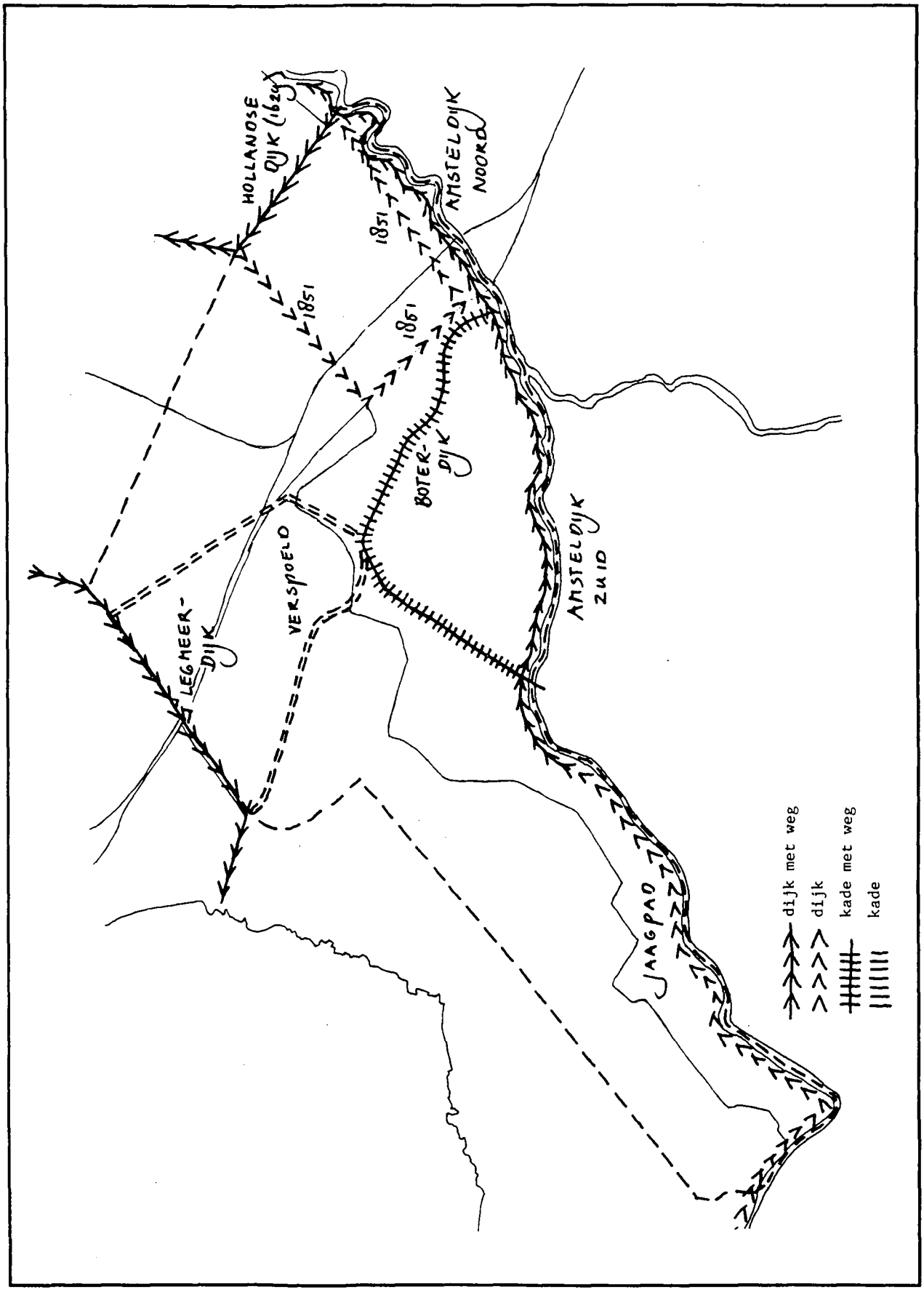

14b. Belangrijkste dijken en kaden in de gemeente Uithoorn in ca. 1940

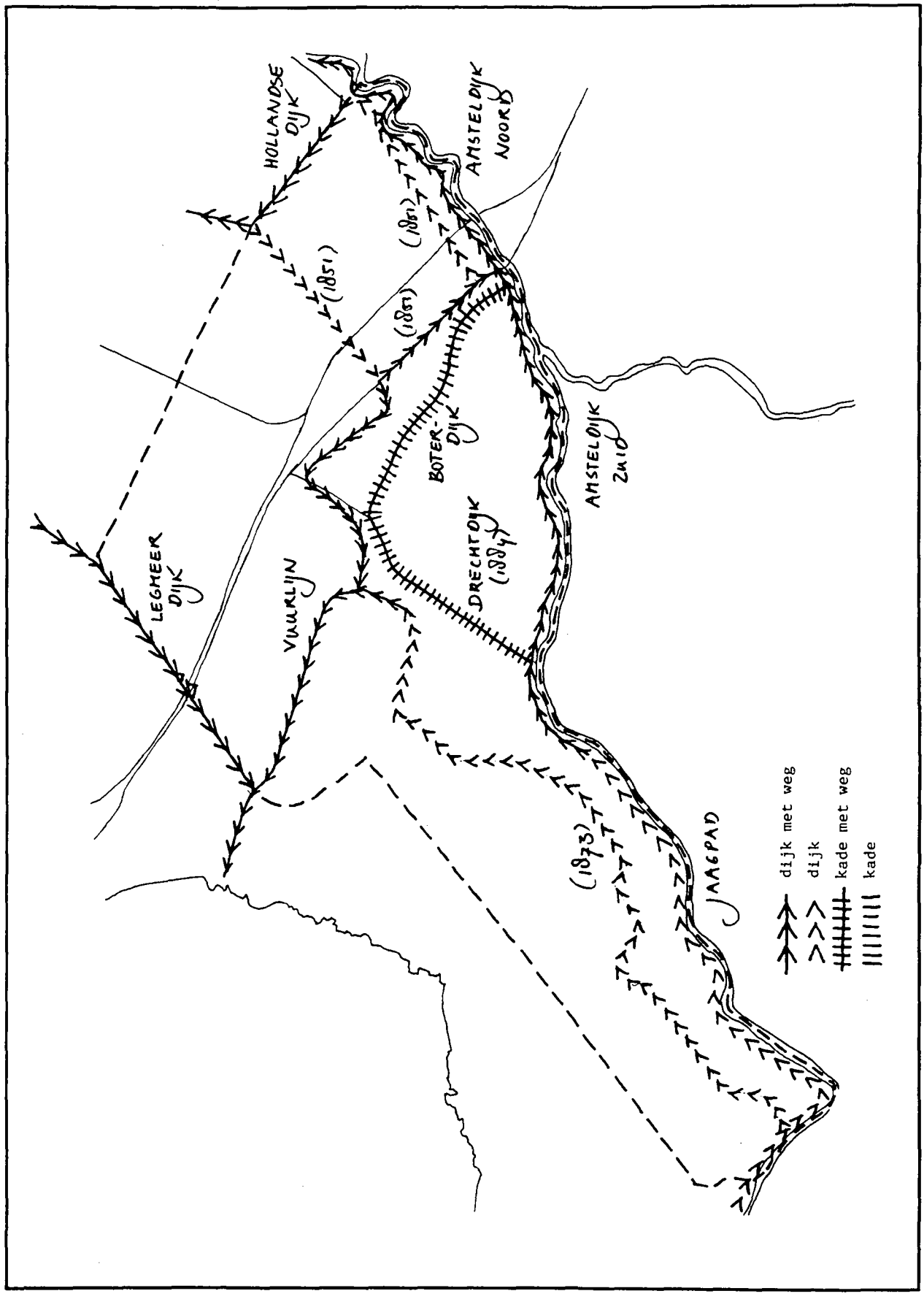

15a. Stratenplan van Uithoorn, 1990

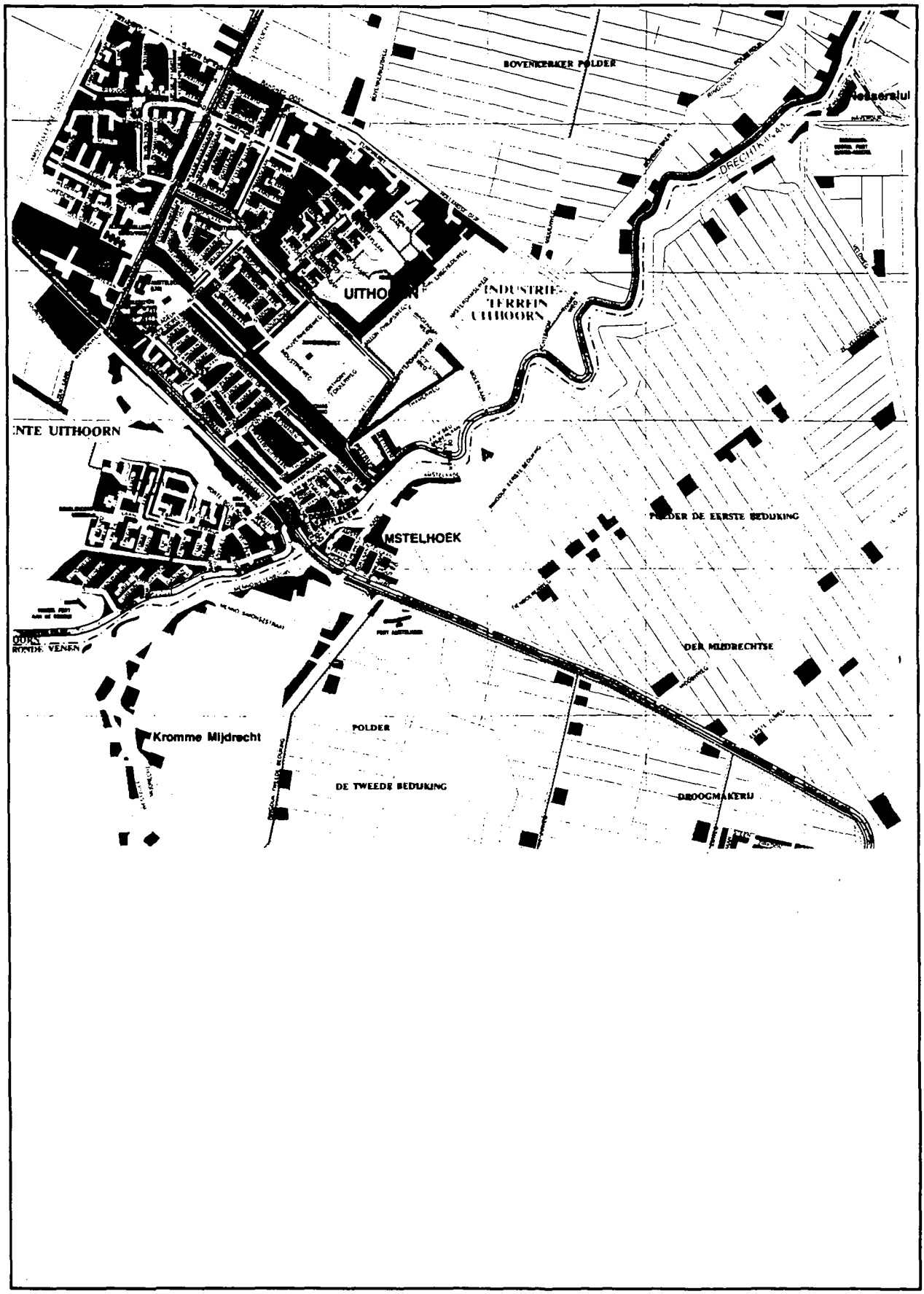

15b. Stratenplan van De Kwakel, 1990

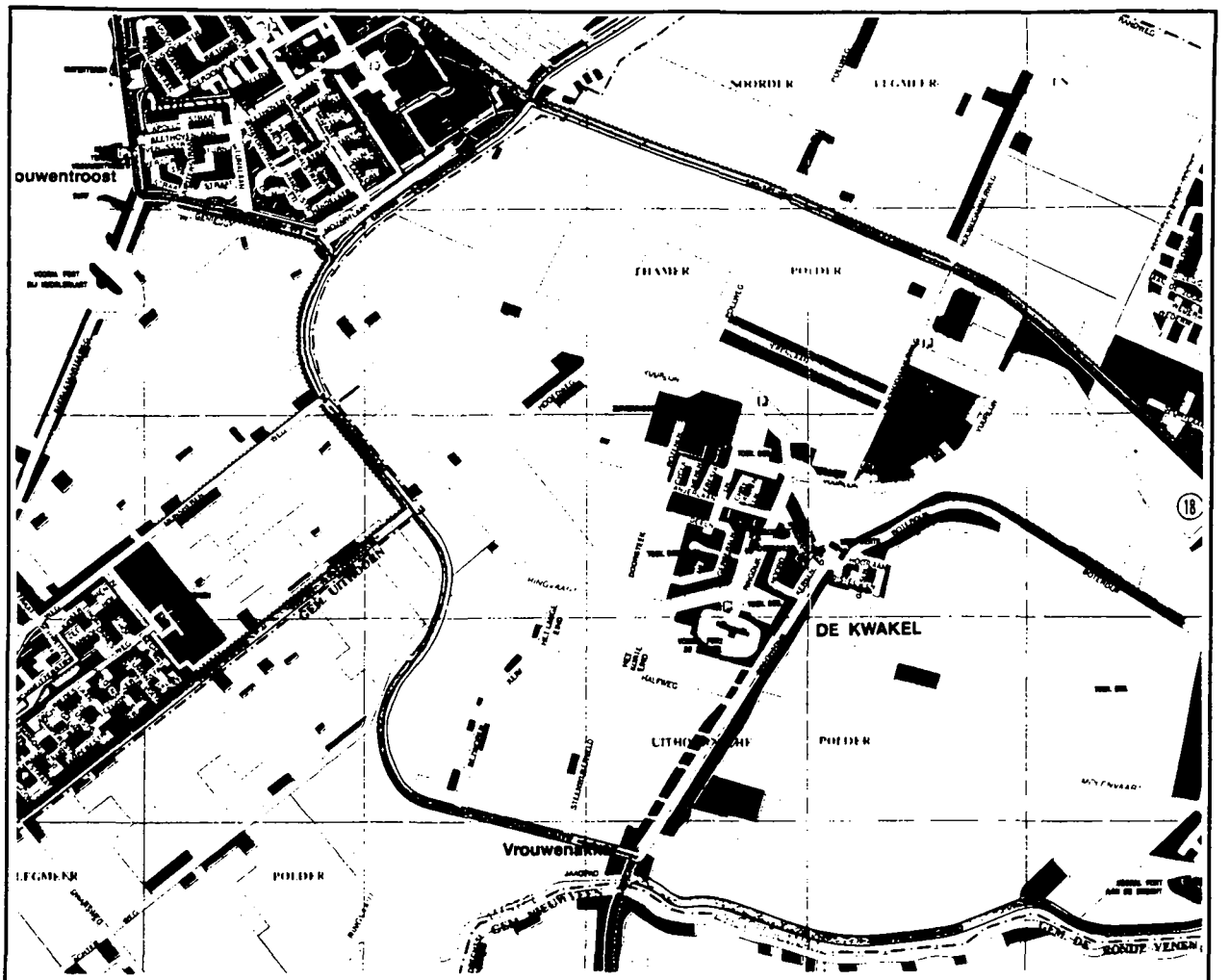

Register

Obj.	Adres	Huidige functie	Acc.nr.
Gemeente Uithoorn\Uithoorn			
001	Amsteldijk-noord 1	Kerk	0008018
002	Amsteldijk-noord 26	Woonhuis met kantoor	0008019
003	Amsteldijk-noord 27; 28	Dubbelwoning	0008020
004	Amsteldijk-noord 32	Kantoor	0008021
005	Amsteldijk-noord 32A	Villa	0008022
006	Dorpsstraat 2	Kantoor	0008023
007	Dorpsstraat 36; 36A	Woonhuis	0008024
008	Marktplein 13	Winkel	0008025
009	Van Meetelenstraat BIJ 23	Trafohuis	0008026
010	Van Meetelenstraat 23-33	Woningen (6)	0008027
011	Van Meetelenstraat 35-49	Woningen (8)	0008028
012	Raadhuisstraat	Brug	0008029
014	Schans 14	R.K. Kerk	0008031
013	Schans 15	Buurthuis en woonhuis	0008030
015	Schans 16	Pastorie	0008032
016	J.A. van Seumerenlaan 3	Clubhuis	0008033
017	Stationsstraat 18; 20	Postkantoor en woning	0008034
018	Stationsstraat 41, 43, 45	Winkel; Woning	0008035
019	Thamerlaan 2	Woonhuis	0008036
020	Thamerlaan 14	Woonhuis	0008037
021	Thamerlaan 15; 16	Dubbelwoning	0008038
022	Thamerlaan 17	Woonhuis	0008039
023	Thamerlaan 18; 19	Dubbelwoning	0008040
024	Thamerlaan 20	Woonhuis	0008041
025	Thamerlaan 27	Villa	0008042
026	Thamerweg 27; 28; 29; 30	Woningen (4)	0008043
027	De Visserlaan 2; 4; 6	? en 2 woningen	0008044
028	Wilhelminakade	Draaibrug	0008045
029	Wilhelminakade 1	Winkel (leegstaand)	0008046
030	Wilhelminakade 5	Winkel	0008047
031	Wilhelminakade 62	Restaurant	0008048
032	Wilhelminakade 103	Woonhuis	0008049
Gemeente Uithoorn\De Kwakel			
033	Boterdijk 27	Leegstaand	0008050
034	Boterdijk 33; 35	Woonhuis	0008051
035	Boterdijk 77	Boerderij	0008052
036	Boterdijk 91	Boerderij	0008053
037	Boterdijk 130	Woonhuis	0008054
038	Boterdijk 187-195	Woningen	0008055
039	Drechtdijk	Ophaalbrug	0008056
040	Drechtdijk 16	Woonhuis met stal	0008057
041	Drechtdijk 23	Woning	0008058
042	Drechtdijk 49	Woonhuis bij kwekerij	0008059
043	Drechtdijk 78	Boerderij	0008060
044	Drechtdijk 89; 91	Boerderij	0008061
045	Drechtdijk 90	Boerderij	0008062
046	Drechtdijk 117	Boerderij zomerhuis	0008063
047	Drechtdijk 125	Boerderij zomerhuis	0008064
Gemeente Uithoorn\De Kwakel			
048	Drechtdijk 137	Woonhuis (met opslag)	0008065
049	Kwakelsepad BIJ 9	Trafohuis	0008066
050	Kwakelsepad 20	Woonhuis	0008067

Gemeente Uithoorn\Buitengebied

052	Amsteldijk-zuid 7	Gemaal	0008069
053	Dwarsweg 1	Boerderij	0008070
069D	Grevelingen 30	Restaurant	0008071
054	Hoofdweg 1	Boerderij	0008072
055	Hoofdweg 3	Woning	0008073
056	Hoofdweg 39	Boerderij; Woning; Schuur	008074
057	Jaagpad	Schutsluis	0008075
051	Jaagpad 4	Leegstaand	0008068
058	Jaagpad 16; 17	Boerderij en zomerhuis	0008076
059	Jaagpad 19	Woning	0008077
060	Jaagpad 26	Woning	0008078
061	Jaagpad 29	Woning	0008079
062	Jaagpad 30; 31	Woningen (2)	0008080
063	Meerlaan 15; 16	Opslag (gesloopt!)	0008081
064	Noorddammerweg 1	(?)	0008082
065	Noorddammerweg BIJ 14; 16	Trafohuisje	0008083
066	Noorddammerweg 14; 16	Woningen (2)	0008084
067	Randweg 1; 3	Woning en leegstaand	0008085
068	Randweg 11	Boerderij	0008086
069C	Ringdijk	Zalencentrum (sport)	0008087
069A	Vuurlijn	Geen	0008088
069B	Vuurlijn	Sluis (zonder functie)	0008089
070	Vuurlijn 36	Boerderij	0008090
071	Zijdelveld BIJ 26	Begraafplaats	0008091
072	Zijdelveld 55	Woonhuis	0008092

Colofon

Uitgave
Provinciaal Bestuur van Noord-Holland
Dreef 3, 2012 HR Haarlem
telefoon 023 - 14 31 43

Samenstelling
ir. J.A. van der Hoeve
Afdeling Cultuur en Educatie,
Cluster Monumentenzorg
Dienst Welzijn, Economie en Bestuur

Vormgeving, zetwerk en drukwerk
Bureau Grafische Produktie
Centrale Bestuursdienst

Oplage
200 exemplaren

Haarlem, mei 1993

Uithoorn